

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta

Bakalářská práce

Morální hodnoty učitelů a žáků základních škol

Vypracoval: Ondřej Mixan

Vedoucí práce: Mrhálek Tomáš, Mgr. Ph.D.

České Budějovice 2023

Poděkování:

Rád bych touto cestou poděkoval vedoucímu mé bakalářské práce, Mgr. Tomášovi Mrhálkovi, Ph.D., za jeho čas, trpělivost a pomoc, kterou mi věnoval během psaní této práce a za jeho odborné vedení a rady, které mi byly velkou pomocí při psaní této práce. Dále bych chtěla poděkovat své rodině a blízkým za jejich podporu, povzbuzování a pochopení, které mi poskytli během celého procesu psaní práce, bez jejichž podpory bych to nedokázal. Rovněž děkuji svým spolužákům za vzájemnou podporu, spolupráci a inspiraci. Děkuji všem, kteří mě podporovali při psaní této práce.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem autorem této kvalifikační práce a že jsem ji vypracoval pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu použitých zdrojů.

V Českých Budějovicích, dne 17. dubna 2023

Podpis

Abstrakt

Morálka je velmi složitý pojem, který je po staletí předmětem filozofického, náboženského, etického a psychologického zkoumání. Zahrnuje porozumění jednotlivců o tom, co je správné a co špatné a jaké chování a jednání je v dané společnosti přijatelné. Morálka může být utvářena řadou faktorů, včetně kulturních norem, náboženského přesvědčení, osobních zkušeností a společenských očekávání. Proto jsou názory na tento pojem různé. Tato práce zkoumá různé pohledy na morálku a její měření. Práce si klade za cíl zjistit rozdíly a podobnosti v morálních hodnotách žáků a učitelů na základě pohlaví, náboženskosti a osobnostních rysů. K tomu je použit dotazník „Morality-as-cooperation Questionnaire“, který byl pro potřeby výzkumu přeložen a adaptován na českou populaci. Z hodnocení dat vyplývá, že roli v některých škálách morálky hraje pohlaví a náboženská víra a byl také nalezen vztah mezi morálními hodnotami a některými osobnostními rysy. Práce nabízí nový pohled na morálku jako na spolupráci, díky němuž by měla práce vést k hlubšímu pochopení pojmu morálky.

Klíčová slova

Morálka, morální hodnoty, rodinné hodnoty, skupinová loajalita, reciprocita, hrdinství, úcta, spravedlnost, vlastnictví, spolupráce, dotazník

Abstract

Morality is a very complex concept that has been the subject of philosophical, religious, ethical and psychological inquiry for centuries. It involves individuals' understanding of what is right and wrong and what behaviour and actions are acceptable in a particular society. Morality can be shaped by a number of factors, including cultural norms, religious beliefs, personal experiences and societal expectations. Therefore, views on this concept vary. This paper explores different perspectives on morality and its measurement. The thesis aims to identify differences and similarities in the moral values of students and teachers based on gender, religiosity and personality traits. The Morality-as-cooperation Questionnaire was used, translated and adapted to the Czech population for the purpose of the research. Evaluation of the data shows that gender and religiosity play a role in some of the morality scales, and a relationship was also found between moral values and some personality traits. The thesis offers a new perspective on morality-as-cooperation, which should lead to a deeper understanding of the concept of morality.

Key words

Morality, moral foundations, family values, group loyalty, reciprocity, bravery, respect, fairness, property rights, cooperation, questionnaire

Obsah

Úvod	8
Teoretická část	9
1. Morální usuzování	9
1. 1. Definice morálky	9

1. 2. Hodnoty	10
1. 3. Etika a morálka	11
1. 4. Období pubescence.....	11
2. Historie nástrojů měřících morální usuzování	12
2. 1. První testy.....	12
2. 2. Časné testy.....	12
2. 3. Soubory testů.....	14
2. 4. Kritika testů.....	14
2. 5. Novější Testy	15
2. 5. 1. Moral Judgment Interview	15
2. 5. 2. Defining Issues Test.....	16
2. 5. 3. Srovnání MJJ a DIT.....	17
2. 6. Současné nástroje měření morálky	17
2. 6. 1. Moral Foundation Questionnaire (MFQ)	17
2. 6. 2. Dotazník morálního charakteru (MCQ).....	19
2. 6. 3. Portrait Values Questionnaire (PVQ).....	19
2. 7. Morálka jako spolupráce (Morality-as-cooperation)	20
2. 7. 1. Přidělování zdrojů příbuzným (Rodinné hodnoty).....	22
2. 7. 2. Koordinace ke vzájemnému prospěchu (skupinová loajalita)	23
2. 7. 3. Sociální výměna (reciprocita)	23
2. 7. 4. Soutěže mezi jestřáby (hrdinství) & holubicemi (úcta).....	24
2. 7. 5. Dělení (spravedlnost)	25
2. 7. 6. Vlastnictví (majetková práva)	25
3. Faktory ovlivňující morální usuzování	27
3. 1. Faktor pohlaví.....	27
3. 2. Faktor náboženství	29

3. 3. Další faktory	30
Empirická část	32
4. Metodika a cíle výzkumu	32
4. 1. Cíle	32
4. 2. Metodika	32
4. 3. Výzkumný soubor	32
4. 4. Dotazník MAC.....	33
4. 4. 1. Překlad dotazníku.....	34
4. 5. Dotazník BFI-2.....	34
5. Výsledky	36
5. 1. Výsledky dotazníku MAC.....	36
5. 2. Dotazník BFI-2.....	39
5. 2. 1. Výsledky dotazníku BFI-2.....	40
5. 3. Výsledky výzkumných otázek	40
6. Diskuse	50
6. 1. Diskuze výsledků.....	51
6. 2. Limity výzkumu.....	51
6. 3. Závěr.....	52
Zdroje	53
Seznam tabulek	61
Příloha	61

Úvod

Tato práce se zabývá morálními hodnotami a morálním usuzováním samotným, ale také ve spojitosti s osobnostními charakteristikami a přesvědčeními studentů a učitelů. Pojem morálka je velmi složitý a názory na přesný popis morálky jsou různé. To, co je morální a nemorální se různí. Tyto ideály se mohou lišit mezi národy či kulturami, ale také z hlediska historie. Mohou také vznikat střety v ideálech morálního chování či usuzování. Proto je vhodné zjišťovat, jaké hodnoty upřednostňují studenti, kteří se nacházejí ve věku, kdy se hodnoty stále formují.

V první kapitole jsou popsány základní pojmy a názory různých autorů na problematiku morálky a morálních hodnot, poslední část kapitoly je věnována období pubescence. Druhá část je zaměřena na měřicí nástroje morálního usuzování. Popisují zde nástroje a testy, které se využívaly v minulosti. Od prvních testů, které tvoří základ zkoumání morálky, až po novodobé nástroje a testy, které se využívají dodnes včetně dotazníku použitého v empirické části. Třetí část je zaměřena na faktory, které ovlivňují morální usuzování, Zaměřuji se především na vliv pohlaví a náboženskosti jednotlivců. Dále se zabývám dalšími faktory, které mohou morální usuzování ovlivňovat.

Další kapitoly se týkají empirické části práce. Ve čtvrté kapitole se věnuji cílům výzkumu, metodice a dotazníkům, které jsem využil. Popisují zde dotazník MAC a uvádím tabulku s překladem položek. Dále popisují dotazník BFI-2, který jsem rovněž použil v empirické části. Poslední část je zaměřena na výsledky výzkumu. V kapitole jsou uvedeny výsledky jednotlivých kategorií testů pro žáky i učitele. Kapitola obsahuje rovněž tabulky s výsledky. Závěrem uvádím výsledky výzkumných otázek.

Teoretická část

1. Morální usuzování

1. 1. Definice morálky

„Morálka (z latinského mos – původně vůle, potom mrav, předpis, zákon, vlastnost, charakter, vnitřní podstata) je systém regulativů lidského jednání, který je založený na rozlišení správného a nesprávného a schopnosti v těchto intencích prakticky jednat. Člověk je nositelem svobodné vůle a sám se rozhoduje, jak bude jednat. Jeho volba se stává morální volbou až tehdy, když se rozhoduje s ohledem na jiné lidi.“ (Nečasová, 2001, s. 11).

Podle psychologického slovníku Hartla a Hartlové můžeme morálku vymezit jako *„soubor principů posuzovaných z hlediska dobra a zla a řídících chování a jednání lidí dané společnosti“* (Hartl & Hartlová, 2000, s. 327). Dle APA Dictionary je morálka systém přesvědčení nebo soubor hodnot týkajících se správného chování, na jejichž základě je chování posuzováno jako přijatelné nebo nepřijatelné (APA, nedat.).

Podle Nietzscheho (1998) je morálka lidský vynález, který se vyvinul z mocenských vztahů, slouží zájmům slabých a postrádá objektivní pravdu nebo smysl. Celkově se staví k morálce velmi kriticky. Tvrdí, že morálka představuje systém omylů, které lidstvo začlenilo do základních způsobů myšlení, cítění a života. Vytváří se stále nové tabulky toho, co je dobré, a pak přijímáme to, co je dobré, jako věčné a nepodmíněné. Jan Sokol (2010) hovoří o funkci morálky, tvrdí, že *„mrav a morálka poskytují jen pomocná pravidla pro volbu cest a prostředků, jakousi mapu či varovná znamení na rozcestích, nemohou však být tím, co jednání vyvolá a pohání.“* Dodává, že *motorem jednání člověka jsou pozitivní cíle a touha.*“ (s. 155).

Haidt (2012) definuje morálku jako soubor sdílených přesvědčení a praktik, které určují, jak by se jednotlivci a skupiny měli chovat. Tvrdí, že morálka se netýká pouze individuálního pocitu dobra a zla, ale také sociálních a kulturních faktorů, které tento pocit utvářejí. Dále také zdůrazňuje, že morální hodnoty se

mění napříč kulturami, a že lidé z odlišného kulturního pozadí mohou mít jiné morální intuice a priority.

Z výše popsaného vyplývá, že morálka není jednoznačně určený pojem. Avšak autoři se shodují na tom, že morálka neslouží jen jedinci samotnému, ale jedinci žijícímu ve společnosti. Může se jednat o určitá pravidla, kterými by se měl člověk řídit. Dodržování těchto pravidel prospívá lidem, žijícím ve společenství.

1. 2. Hodnoty

„Hodnota představuje specifickou psychickou kategorii, která tvoří poměrně stabilní, trvalou strukturu osobnosti významnou pro individuální, sociální a historickou realizaci člověka. Hodnoty představují přesvědčení o dobrém nebo prospěšném, ale také o špatném nebo nežádoucím, které regulují individuální nebo skupinovou aktivitu.“ (Cakirpaloglu, 2009, s. 277)

Jako morální hodnoty jsou definovány například autorita, čistota, péče (Moral Foundations Theory | Moralfoundations.Org, nedat.) nebo ctižádostivost, tolerance, slušnost či odpovědnost (Karolczak – Biernacka, 1990). Podle Vágnerové (2010) lze hodnotu definovat jako něco, co má pro daného jedince určitou cenu. Cíl, kvůli kterému je člověk ochoten vynaložit úsilí, aby ho dosáhl. Hodnoty se vytvářejí v průběhu života, a to pod vlivem vnějších faktorů, především sociálních. Tvrdí také, že v průběhu života se vytváří systém hodnot, které představují něco žádoucího, ale i systém antihodnot. Antihodnoty vyjadřují to, čeho si člověk necení nebo co odsuzuje. Struktura hodnot a antihodnot představuje komplex žádoucích a nežádoucích cílů. Ty ovlivňují celkové směřování osobnosti. Hodnoty jednotlivce se mohou v průběhu života měnit.

Morální hodnoty jsou principy a ideály, které určují správné a nesprávné chování jednotlivců a společnosti. Mohou určovat směr, kterým se jednatel či společnost vydá. Na rozdíl od samotné morálky bych morální hodnoty označil spíše jako tendence k určitému typu ctnostného/morálního chování. Cakirpaloglu (2009) považuje hodnoty za poměrně trvalé a stabilní, Vágnerová (2010) však zmiňuje možnost pozměnění hodnot během života člověka.

1. 3. Etika a morálka

Etika se věnuje teoretickému zkoumání morálky a hledání obecných zásad a hodnot, které usměrňují lidské jednání v situacích, kde je možnost volby. Morálka se týká konkrétních pravidel, hodnot a postojů, které ovlivňují lidské jednání (Bařinová, 2012).

1. 4. Období pubescence

V praktické části jsem pracoval se vzorkem žáků, z nichž většina byla ve věku 11-15 let. Toto věkové rozmezí spadá do období dospívání a dělí se na dvě fáze. Na fázi prepuberty a na fázi vlastní puberty (Langmeier & Krejčířová, 2006).

V tomto období vývoje „fáze formálních operací“ podle Piageta nejčastěji ve věku 11–12 let děti začínají abstraktně, logicky a systematicky myslet (Výkladový slovník – kognitivní věda: UHK – Univerzita Hradec Králové, nedat.). Z toho vyvozují, že jsou děti v tomto věku schopné odpovídat na otázky týkající se někdy abstraktních příkladů různých morálně zabarvených činů.

„Nástup formálních operací umožňuje také nový způsob morálního hodnocení – objevují se častěji mravní soudy, které berou ohled na druhého, z jehož zorného úhlu se teď jedinec dovede dívat i sám na sebe.“ (Langmeier & Krejčířová, 2006, s. 152). Je tedy možné, že jedinci s postupným věkem budou více uplatňovat reciprocitu jako princip spravedlnosti (Langmeier & Krejčířová, 2006).

2. Historie nástrojů měřících morální usuzování

2. 1. První testy

Jedním z prvních příkladů použití testů, které údajně měřily morálku a morální úsudek, je "test vyškrtnutí". V testech dostaly děti seznam chování a měly zaškrtnout jednání, které považovaly za nejvíce špatné. Škálování odpovědí tak výzkumníkům umožnilo posoudit, do jaké míry jsou děti morální. V seznamu bylo např. hraní hazardních her, lhaní, opilství, vražda a kouření (Pressey & Pressey, 1919).

Colvin (1922) uvádí existenci některých dalších příkladů raných testů morálky. Voelkerův test zaměřený na výkon (Voelker, 1921) se používal k měření sklonu k přehánění, celkové sugestibility, ochoty pomoci, pravdomluvnosti a čestnosti. Tyto testy údajně nebyly ovlivněny inteligencí jedince a Young (1927) později Voelkerův test chválil. Bylo však zjištěno, že získané výsledky jsou proměnlivé v závislosti na poskytnutých instrukcích.

Dále Colvin (1922) popsal testy morálního úsudku, které vymyslel Liao a v nichž měli jedinci vybrat z více možností nejlepší odpověď na určitou situaci. Nejdůležitější bylo, že Liaoův test ukázal, že s rostoucím věkem se úsudek stává stále morálnější. Z těchto raných testů se vyvinuly nové testy morálky.

2. 2. Časné testy

V testu, který vytvořil Brotemarkle (1922), měli jedinci za úkol zařadit slovo mezi dva extrémy na základě jeho konotací. Morálka se pak měřila jednoduše jako odchylka od normy. Brotemarkle tvrdil, že výsledky tohoto testu jsou vysoce srovnatelné s jinými testy. Collins (1925) později uvedl, že Brotemarkleho test byl stejně tak testem inteligence jako morálky a poskytoval pouze pochybné výsledky.

Snyder a Dunlap (1924) rovněž vypracovali test určený ke zkoumání morálky. Vyjmenovali 100 činů, které spáchal člověk starší 18 let. Vysokoškolští studenti pak měli označit nejlepší a nejhorší čin ze seznamu a přiřadit čísla k

relativním hodnotám ostatních položek. Zjistili, že u pozitivních činů je úsudek založen především na míře oběti, motivu a možných následcích činu. Naproti tomu u negativních činů vycházely soudy z těchto podmínek plus z rozsahu činu a stavu oběti. Obecně Snyder a Dunlap zaznamenali silný konflikt mezi tradiční a reflexivní morálkou (mezi duchem a literou zákona), přičemž tradiční převažuje s výjimkou případů, kdy jde o blaho druhých.

Murdoch (1925) i Brandenburg (1925) pokračovali, stejně jako předchozí badatelé, v měření morálky z hlediska osobnostních rysů. Pomocí dotazníku se Murdoch pokoušel určit vlastnosti, jako je důvěryhodnost, citlivost, ovládání emocí a vytrvalost. Zjistil však nízkou spolehlivost výsledků. Stejně tak Brandenburgovo použití hodnocení morálky ukázalo, že morální rysy nejsou pro osobnost důležité.

Brogan (1925) a Weber (1926) používali seznam osobnostních charakteristik, které měli jedinci hodnotit z hlediska "špatnosti". Brogan podobně jako Snyder a Dunlap (1924) zjistil, že existuje rozdíl mezi tradiční a reflexivní morálkou. Broganova metoda, která srovnávala muže a ženy, pak byla použita k měření rozdílů v úsudcích mezi univerzitními a středoškolskými studenty (Slavens & Brogan, 1927). Tato studie zaznamenala podobnosti mezi univerzitními a středoškolskými studenty i podobnosti mezi muži a ženami. Brogan tedy dospěl k závěru, že tato metoda vykazuje velké možnosti při matematickém měření morálky.

V roce 1926 představil Woodrow test morálky založený na obrázcích s předpokladem, že zobrazují mnoho situací realističtějším způsobem než slovní výroky. V tomto testu, který byl určen pro děti do 9 let, měly děti seřadit obrázky od nejžádanějšího po nejméně žádoucí. Woodrow dospěl k závěru, že inteligenční testy mohou být přesným měřítkem morálního charakteru a měly by se používat ve vzájemné kombinaci pro určení charakterových vlastností (Woodrow, 1926).

2. 3. Soubory testů

V roce 1926 vydali Mark A. May a Hugh Hartshorne bibliografii *Personality and Character Tests* (Testy osobnosti a charakteru) za léta 1920-1925, která obsahovala oddíl věnovaný speciálně měření morálky; tato bibliografie byla každoročně aktualizována (May a kol., 1927). S podobnými seznamy následovali další autoři. O tyto testy se začala zajímat dokonce i vláda (Wendorf, 2001).

První z těchto kompilací vytvořil Kohs (1922 dle Wendorfa, 2001). Kohs vytvořil svou baterii testů kombinací části "zdravého rozumu" armádního testu Alpha, Presseyho a Presseyho (1919) testu morálního úsudku, Otisova (1913) testu a Fernaldova (1912) testu etické diskriminace. Kohs také vyvinul dva testy, které měřily znalost morálních pojmů a reakce na různé činy, zahrnul do nich klasifikaci skóre, které se shodovalo s označeními používanými ve stávajících inteligenčních testech.

2. 4. Kritika testů

Stejně jako testování morálky vzbudilo značné úsilí, tak i kritiku těchto raných testů. Je zřejmé, že se již od počátku objevovaly určité obecné kritiky nad používáním testů morálky. Například testy Presseyho a Presseyho (1919), které byly součástí Kohsovy baterie, vykazovaly neadekvátní výsledky, vzdělanější studenti totiž dosahovali vyšších výsledků, a proto Kohsova baterie měřila inteligenci více než cokoli jiného. Tento rozdíl mezi testy inteligence a testy morálky se dále stíral (Wendorf, 2001).

Knight (1923) uvedl, že morální testy jsou neúčinné a v morální výchově nemají žádný význam. Zpochybňuje měřitelnost morálky. Ukazuje to na příkladu rozdílu mezi morálkou a matematickými problémy. U matematických problémů různí lidé rozumí problému stejně, u morálky tomu tak není. Lowe a Shimberg (1925) po použití několika testů konstatovali, že existuje zjevně vysoká korelace mezi mentální normalitou a morálními generalizacemi. Byli přesvědčeni, že verbální soudy o morálních situacích jsou indexem intelektuální a sociální apercepce jedince, nikoli jeho morálního charakteru. Obecně dospěli k závěru, že testy morálky ve skutečnosti měří inteligenci a sociální dovednosti, nikoli

morální soudy nebo jednání. Witty a Lehman (1927) rovněž uvedli důvody a vysvětlení přetrvávajících potíží s testy morálky. Uvedli, že si výzkumníci obecně neuvědomovali, že morálka není jednotný pojem, a že příliš mnoho výzkumníků měřilo abstraktní ideje, které mohly existovat pouze v pojmenování. Dále tvrdili, že morálka vzniká na základě zkušenosti, a ne jako vrozená vlastnost. Morálka se tedy jednoduše formuje jako proces zvyku, přičemž inteligentnější děti byly prostě vnímavější k očekáváním společnosti.

Mnohé testy morálky nebyly považovány za nic jiného než za glorifikované testy inteligence. Tento obecný přístup dominoval americkému kvantitativnímu výzkumu morálky až do dvacátých let 20. století, kdy testování morálky dosáhlo svého vrcholu. Kromě toho se vyskytovaly další komplikace jako je nízká spolehlivost výsledků nebo byly výsledky závislé na podaných instrukcích výzkumníka (Wendorf, 2001).

Výsledky z časných testů morálky přesto přinesly důležité poznatky, např. Murdoch (1925) i Brandenburg (1925) došli k závěrům, že morální rysy nezávisely na osobnosti. Brogan (1925) a Weber (1926) zjistili, že existuje rozdíl mezi tzv. tradiční a reflexivní morálkou. Cady (1923) a rovněž Weber (1926) dospěli ke stejným závěrům, a to že delikvence nesouvisí s nedostatkem morálky.

2. 5. Novější Testy

Mezi dominantní nástroje používané k měření morálního usuzování patří Moral Judgment Interview (Colby & Kohlberg, 1987) a Defining Issues Interview (Rest, 1980), zkráceně MJI a DIT. V následujícím textu popíšu základní teorie, cíle, možnosti a výhody a omezení obou testů.

2. 5. 1. Moral Judgment Interview

Dotazník Moral Judgment Interview byl vyvinut za účelem operacionalizace Kohlbergovi teorie a stádia morálního vývoje.

Původní postup spočíval v rozhovoru se subjektem poté, co mu byla předložena řada situací zahrnujících morální konflikty. Součástí bylo například

Heinzovo dilema, kde má účastník rozhodnout, zda má Heinz ukrást lék, který může pomoci jeho manželce, avšak dopustil by se krádeže. Konflikt se odehrává mezi hodnotou zachování života a hodnotou dodržování zákona. Po předložení každého dilematu je subjektu položena řada otevřených sondážních otázek, jejichž cílem je získat informace týkající se morálního uvažování subjektu při řešení dilematu.

Konkrétně je MJI navržen tak, aby zjišťoval vlastní konstrukci morálního uvažování subjektu, morální referenční rámec nebo předpoklady o dobru a zlu a způsob, jakým jsou tato přesvědčení a předpoklady používány k přijímání a zdůvodňování morálních rozhodnutí (Colby & Kohlberg, 1987). Z přehledu údajů o korelační spolehlivosti metody Standard Issue Scoring vyplývá, že tento nástroj je v mezích přijatelné spolehlivosti (Colby et al., 1983).

2. 5. 2. Defining Issues Test

Defining Issues Test byl vyvinut na základě adaptace Kohlbergova modelu. Využívá se k hodnocení morálního usuzování, aniž by se opíral o verbální dovednosti jednotlivce.

Tento test obsahuje šest hypotetických dilemat, z toho tři Kohlbergova dilemata, pomocí kterých lze určit morální uvažování jedince. Jak bylo uvedeno, dilemata zahrnují různé společenské morální otázky, od krádeže drogy přes záchranu života až po ukončení vydávání školního časopisu kvůli jeho znepokojivému vlivu. Žádné z dilemat v DIT není přímo spojeno s obchodním kontextem. Subjekty na dilemata odpovídají tak, že hodnotí a seřazují důležitost řady výroků, které jsou prototypem různých fází morálního uvažování. Požadavek na hodnocení i řazení úloh umožňuje kontrolu konzistence u jedinců, kteří by mohli nástroj kontrolovat náhodně. Výzkumníci si mohou vybrat mezi původní verze DIT obsahující šest dilemat nebo zkrácená verze obsahující pouze tři dilemata (Elm & Weber, 1994).

2. 5. 3. Srovnání MJI a DIT

Technika ústního rozhovoru tváří v tvář může být obtížně proveditelná kvůli náročným dovednostem, které jsou od výzkumníka vyžadovány při vedení rozhovoru. Weber (1991) však provedl srovnání dvou podobných skupin, přičemž v jedné skupině byl využit postup ústního rozhovoru a ve druhé skupině písemná aplikace rozhovoru (tužka a papír). Došel k závěru, že mezi oběma skupinami manažerů není žádný rozdíl ve stupni morálního uvažování (Weber, 1991).

Nabízí se možnost, že by MJI mohla být administrována prostřednictvím postupu "tužka a papír" namísto ústního rozhovoru. Měl by však být proveden další výzkum. Tato úprava MJI lépe odráží způsob administrace DIT. Nicméně i v případě, že je MJI zadávána v papírové verzi, jsou na zkoumané osoby kladeny vyšší nároky než v případě DIT. Účastníci jsou požádáni, aby formulovali odpovědi na řadu otevřených otázek, což vyžaduje více úsilí a času než pouhé umístění řady známek na Likertovu stupnici. Použití ústního MJI může také vést k záměně měření kognitivních schopností jedince s jeho verbálními schopnostmi, protože jedinec musí být schopen verbalizovat svůj rozumový proces. Zastánci DIT vždy zdůrazňovali jeho snadnou správu, data se tedy získávají snadněji a efektivněji a pracuje se s nimi jednodušeji v následující analýze (Elm & Weber, 1994).

2. 6. Současné nástroje měření morálky

2. 6. 1. Moral Foundation Questionnaire (MFQ)

Mezi nejrozšířenější nástroje pro měření morálky patří Moral Foundation Questionnaire (MFQ). Jsou k dispozici dvě verze. Originální verze má 30 otázek a zkrácená verze 20 otázek.

MFQ byl vytvořen na základě Moral Foundation Theory (MFT). Vytvořili jej sociální a kulturní psychologové s cílem pochopit, proč se morálka v různých kulturách tolik liší, a přesto vykazuje tolik podobností a opakujících se témat.

Stručně řečeno, tato teorie předpokládá, že základem "intuitivní etiky" je několik vrozených a všeobecně dostupných psychologických systémů. Každá kultura pak na těchto základech vytváří ctnosti, narativy a instituce, čímž vzniká

jedinečná morálka, kterou vidíme po celém světě a která je konfliktní i v rámci jednotlivých národů. Skládá se z pěti morálních hodnot, ty jsou následující:

1) Péče/újma: Tento základ souvisí s naším dlouhodobým vývojem jako savců se systémem připoutání/attachmentu a schopností cítit (a nemít rád) bolest druhých. Je základem ctností laskavosti, jemnosti a péče.

2) Spravedlivost/podvádění: Tento základ souvisí s evolučním procesem recipročního altruismu. Vytváří představy o spravedlnosti, právech a autonomii. [Poznámka: V původním pojetí zahrnovala spravedlnost obavy o rovnost, které jsou v USA silněji podporovány liberály než konzervativci. V roce 2011 přeformulovali autoři teorii na základě nových údajů a kladou důraz na proporcionalitu, kterou podporují všichni, ale silněji konzervativci.

3) Loajalita/zrada: Tento základ souvisí s naší dlouhou historií jako kmenových tvorů schopných vytvářet proměnlivé koalice. Je základem ctností jako patriotismus a sebeobětavost pro skupinu. Je aktivní vždy, když lidé cítí, že je to "jeden za všechny a všichni za jednoho".

4) Autorita/podřízenost: Tento základ byl utvářen naší dlouhou historií primátů, kteří využívali hierarchické sociální interakce. Je základem ctností vůdcovství a následnictví, včetně uctívání legitimní autority a respektu k tradicím.

5) Posvátnost/pokora: Tento základ byl utvářen psychologíí znechucení a znečištění. Je základem náboženských představ o snaze žít vznešeným, méně tělesným a více ušlechtilým způsobem. Je základem rozšířené představy, že tělo je chrám, který může být znesvěcen nemorálními činnostmi a znečištěním (tato představa není v náboženských tradicích ojedinělá).

Autoři tvrdí, že existují další "kandidáti" na zařazení do výčtu ctností. Jako příklad uvádí ctnost "Svoboda/utiskování". Tento základ se vztahuje k pocitům reakce a odporu, které lidé pociťují k těm, kdo je ovládají a omezují jejich svobodu. Pocity jsou často v rozporu se základy ctnosti "autority". Nenávisť k tyranům a příliš dominantním lidem motivuje lidi k tomu, aby se solidárně spojili a postavili se utlačovateli na odpor nebo ho odstranili (Moral Foundations Theory | Moralfoundations.Org, nedat.).

2. 6. 2. Dotazník morálního charakteru (MCQ)

Dotazník morálního charakteru (MCQ) je navržen tak, aby flexibilně implementoval jak agregovaný atribut, tak individuálně definovaný přístup k hodnocení globálního morálního charakteru. MCQ měří také několik specifických morálních oblastí, mimo jiné spravedlnost, soucit a čestnost. Výzkumníci si mohou vybrat ty, které považují za součást globální morálky a podle toho je agregovat. MCQ také obsahuje položky formulované čistě v termínech morálky a dobra, bez odkazu na konkrétní aspekty nebo atributy morálky (např. "Jsem člověk silného morálního charakteru", "Důsledně chci jednat morálně"). Výzkumníci mohou tyto položky použít pro idiografické hodnocení morálky. V souladu se současnou teorií osobnosti navíc MCQ obsahuje položky odrážející čtyři základní složky morálního charakteru – poznání, motivaci, chování a identitu. Tyto položky odrážejí míru, do jaké respondenti oceňují, že jsou morální, nebo považují morálku za důležitou (poznání), chtějí být morální nebo jednat morálně (motivace), chovají se obecně morálně (chování) a považují se za obecně morální osobu (identita) (Michael Furr a kol., 2022).

2. 6. 3. Portrait Values Questionnaire (PVQ)

Schwartz vytvořil dotazník Portrait Values Questionnaire. Jedná se o dotazník, který vychází z jeho teorie hodnot. Originální verze čítá 40 položek, zkrácená verze má 21 položek (Beramendi & Zubieta, 2017).

Schwartzova teorie lidských hodnot (1992) se stala nejuznávanější a nejpoužívanější teorií hodnot. Jeho první verze této teorie byla koncipována v roce 1987 na základě Roakeachovy hodnotové škály. Od té doby došlo k mnoha změnám v této konceptualizaci, které Schwartz (2011) popsal slovy, že se od abstraktnějších metod měření dostal k méně abstraktním metodám, a to Portrait Values Questionnaire, PVQ.

V každé společnosti mají hodnoty zásadní význam pro bezproblémové fungování společnosti. Z kognitivního hlediska představují tři univerzální lidské požadavky, které musí splňovat všichni jedinci i společnosti: potřeby jedinců jako biologických organismů, požadavky na koordinovanou sociální interakci a

potřeby přežití a blahobytu skupin. Díky procesu socializace se lidé učí reprezentovat tyto požadavky jako vědomé cíle a hodnoty, přijmout kulturně sdílené pojmy pro jejich sdělování a přikládat jim různou míru důležitosti (Schwartz & Bilsky, 1990).

Schwartz (1994) definuje hodnoty jako žádoucí „transsituační cíle“, které se liší svou důležitostí a slouží jako vůdčí principy v životě člověka". osobě nebo jinému sociálnímu subjektu.

Schwartz identifikoval 10 následujících hodnot:

1. Směřování k sobě samému. Samostatné myšlení a jednání; rozhodování, vytváření, zkoumání.
2. Stimulace. Vzrušení, novost a životní výzvy.
3. Hédonismus. Potěšení a smyslové uspokojení pro sebe.
4. Úspěch. Osobní úspěch prostřednictvím prokázání kompetence podle společenských norem.
5. Moc. Společenské postavení a prestiž, kontrola nebo nadvláda nad lidmi a zdroji.
6. Bezpečnost. Bezpečí, harmonie a stabilita společnosti, vztahů a sebe sama.
7. Konformita. Omezení jednání, sklonů a impulsů, které by mohly rozrušit nebo poškodit ostatní a porušit společenská očekávání nebo normy.
8. Tradice. Úcta, oddanost a přijetí zvyků a myšlenek, které tradiční kultura nebo náboženství poskytují vlastnímu já.
9. Dobročinnost. Zachovávání a zvyšování blaha těch, s nimiž je člověk v častém osobním kontaktu ("in-group").
10. Univerzalizmus. Pochopení, uznání, tolerance a ochrana blaha všech lidí a přírody (Beramendi & Zubieta, 2017).

2. 7. Morálka jako spolupráce (Morality-as-cooperation)

V této části představím teorii „Morálka jako spolupráce“, na jejímž základě byl vytvořen dotazník, který jsem použil v praktické části své práce.

Morálka jako spolupráce je teorie morálky, která předpokládá, že morální zásady a chování se vyvinuly jako prostředek podpory spolupráce a koordinace mezi jednotlivci ve skupině. Tato teorie je často spojována s pracemi evolučních biologů a antropologů, kteří tvrdí, že morální chování bylo důležitým faktorem přežití a úspěchu lidských společností (Curry et al., 2019a).

Autoři poukazují na společný znak předchozích teorií morálky, tím je spolupráce. Spolupráce je proto považována za hlavní smysl morálky. Zmiňuje, že předchozí teorie morálky nezahrnovaly matematické analýzy spolupráce – hry s nenulovým součtem – pro vytvoření systematické taxonomie spolupráce. Místo toho se zaměřují na relativně úzký okruh kooperativního chování (typicky příbuzenský altruismus a reciproční altruismus) a jiné (například koordinaci a řešení konfliktů) opomíjejí. Předchozí výklady se snažily vysvětlit morálku na omezeném základě a nevyužily příležitost poskytnout širší, obecnější teorii morálky. Autoři zahrnují poznatky z teorie her s nenulovým součtem, teorie her poskytuje přísný a systematický základ, který kooperativnímu přístupu k morálce dosud chyběl. Ukazuje, jak tento bohatý, principiální vysvětlující rámec – který nazývají autoři "morálka jako spolupráce" (Curry et al., 2019b) - zahrnuje více typů spolupráce, a tedy vysvětluje více typů morálky než předchozí přístupy.

Tato teorie morálky jako spolupráce předpovídá, že neexistuje jedna, ale mnoho oblastí morálky. To proto, že teorie her nám říká, že neexistuje jeden problém spolupráce, ale mnoho, a také mnoho řešení. Tato teorie podle Curryho (2016) zahrnuje sedm typů spolupráce:

1. přidělování zdrojů příbuzným
2. koordinaci za účelem vzájemného prospěchu
3. sociální výměnu
4. řešení konfliktů prostřednictvím soutěží s projevy jestřábích rysů
5. řešení konfliktů prostřednictvím soutěží s projevy holubičích rysů
6. dělení
7. vlastnictví

Dotazník MAC vychází z teorie „Morálka jako spolupráce“ (Morality-as-cooperation) a používá se jako nástroj pro sebehodnocení. Odpovědi jsou

hodnoceny na Likertově škále. Cílem je porozumět podpoře spolupráce a sociální harmonie jako základu morálky.

V následujícím textu představím jednotlivé typy kooperace, které jsou zastoupené v dotazníku. Autoři vytvořili těchto 7 typů kooperace na základě teorie her s nenulovým součtem.

Škála usuzování se účastníků ptá: "Do jaké míry souhlasíte s následujícími prohlášeními?" a škála relevance se ptá: Když se rozhodujete, zda je něco správné či špatné, nakolik důležité jsou následující úvahy při vašem rozhodování? Účastníci odpovídají na škále od 0-100, která byla označena "rozhodně nesouhlasím, nesouhlasím, ani, souhlasím, rozhodně souhlasím".

2. 7. 1. Přidělování zdrojů příbuzným (Rodinné hodnoty)

Naši geneticky příbuzní jsou upřednostňováni a zvýhodňováni před ostatními. To je zapříčiněno geny, které jsou zvýhodňovány před ostatními. Podle evoluční teorie bychom tedy měli být vybaveni tak, abychom dokázali zjistit a poskytovat výhody a zároveň se vyhýbat škodám, které by mohly být způsobeny našim geneticky příbuzným. Lidé se tedy chovají více altruisticky, pokud se jedná o člověka, který sdílí stejné geny (geneticky příbuzní) (Curry et al., 2019a).

MAC předpovídá, že příbuzenský altruismus vytváří vzájemný prospěch, proto je považován za morálně správný. Konkrétně autoři teorie MAC považují za důležitou součást morálky následující odvětví příbuzenského altruismu: péče o potomstvo, pomoc rodinným příslušníkům a vyhýbání se příbuzenskému křížení (Curry, 2016).

Jako příklad uvádím otázky z přeloženého dotazníku.

Otázky v testu v části relevance byly zaměřeny na „ochranu rodiny“, „pomoc rodině“ a „lásku k rodině“.

Otázky v testu v části usuzování byly zaměřeny na „pomoc rodiny“, „loajalitu rodině“ a „zájmu o rodinu“.

2. 7. 2. Koordinace ke vzájemnému prospěchu (skupinová loajalita)

V teorii her jsou situace, v nichž si jednotlivci nejsou jisti, jak se zachovat, aby dosáhli vzájemného prospěchu, modelovány jako koordinační problémy (Lewis, 1969). Lidé a další živočichové používají k řešení těchto problémů různé strategie a tvoří stabilní skupiny. Známe je tzv. "věžňovo dilema" (Poundstone, 1992). MAC předpovídá, že správná řešení koordinačních her tvoří vzájemné výhody, a proto jsou považována za morálně správná. Konkrétně autoři teorie MAC považují za důležitou účast na společných snahách, upřednostňování vlastní skupiny a přijímání místních konvencí (Curry, 2016).

Jako příklad uvádím otázky z přeloženého dotazníku.

Otázky v testu v části relevance byly zaměřeny na „pomoc skupině“, „pomoc členovi skupiny“ a „spojování skupiny“

Otázky v testu v části usuzování byly zaměřeny na „pomoc skupině“, „participace ve skupině“ a „byť užitečným členem skupiny“

2. 7. 3. Sociální výměna (reciprocita)

Autoři zde uvádí jako příklad pro sociální výměnu různá sociální dilemata, která vznikají v teorii her. Jedno z nejnámějších sociálních dilemat např. věžňovo dilema. Existují strategie, jak tato dilemata řešit ve prospěch co nejvyššího společného užitku, a to „podmíněná spolupráce“ nebo „reciproční altruismus. Takovou strategií je například tit-for-tat (Axelrod, 1984; Curry et al., 2019a).

MAC předpovídá, že správná řešení sociálních dilemat tvoří vzájemné výhody, a proto jsou považována za morálně správná. Konkrétně autoři teorie MAC považují za důležitou důvěru, trpělivost, vděčnost, vinu, omluvu a odpuštění (Curry, 2016).

Jako příklad uvádím otázky z přeloženého dotazníku.

Otázky v testu v části relevance zkoumaly důležitost toho, zda člověk „udělal to, s čím souhlasil, že udělá“, „dodržel slib“ a „prokázal důvěryhodnost“

Otázky v testu v části usuzování zkoumaly důležitost toho, zda člověk „oplatil pomoc“, „napravil škodu“ a „oplatil laskavost“

2. 7. 4. Soutěže mezi jestřáby (hrdinství) & holubicemi (úcta)

Konflikty o zdroje – potravu, teritorium a partnery (Huntingford & Turner, 1987 dle Curry, 2016) - představují pro organismy příležitost ke spolupráci prostřednictvím soupeření méně vzájemně destruktivním způsobem (Smith & Price, 1973). Toho lze dosáhnout soupeřením (s projevováním jestřábích a holubičích rysů), dělením a vlastnictvím.

Dle teorie her lze konflikty řešit pomocí soutěží. V nich účastníci projevují své „jestřábí“ či „holubičí“ chování. Ve své přednášce Curry pro vysvětlení těchto typů spolupráce použil příklad se sklenicí vody, o kterou má zájem on i jeho kolega. Pokud by bojovali, mohli by si vzájemně způsobit velké škody, zranění atd. Mohou však uspořádat soutěž, jejíž vítěz získá sklenici s vodou. Vyhnou se tedy vzájemnému poškození.

MAC předpokládá, že protože jestřábí projevy dominance a holubičí projevy podřízenosti společně realizují vzájemné výhody, budou považovány za morálně dobré. Touto teorií lze vysvětlit, proč jsou tyto dva zdánlivě protichůdné soubory vlastností - "hrdinské ctnosti" statečnosti, odvahy, dovednosti a důvtipu a "mnišské ctnosti" pokory, úcty, poslušnosti a respektu, široce považovány za důležité složky morálky (Curry, 2016).

Jako příklad uvádím otázky z přeloženého dotazníku.

Otázky v testu v části hrdinství – relevance zkoumaly důležitost toho, zda se člověk „zachoval hrdinsky“, „prokázal odvahu“ a „byl statečný“

Otázky v testu v části hrdinství – usuzování zkoumaly důležitost toho, zda člověk „prokázal odvahu v nesnázích“, „ctil hrdiny“ a „obětoval se pro svou vlast“

Otázky v testu v části úcta – relevance zkoumaly důležitost toho, zda člověk „prokázal úctu autoritě“, „nerespektoval ostatní“ a „respektoval autoritu“

Otázky v testu v části úcta – usuzování zkoumaly důležitost toho, zda se člověk „podřídil nadřízeným“, „byl poslušný vůči autoritě“ a „respektoval starší“

2. 7. 5. Dělení (spravedlnost)

Pokud je sporný zdroj dělitelný, teorie her modeluje situaci jako "problém vyjednávání" (Nash, 1950). V případě stejně silných jedinců to vede k rovným podílům (Smith, 1982). Autoři zdůrazňují důležitost rovného zacházení ve zvířecí říši, ale i mezi lidmi. Uvádějí také různé strategie, které mohou vést ke spravedlivějšímu rozdělování. Například strategie „já rozděluji, ty vybíráš“, podle které jeden rozděljuje a druhý vybírá svou část, pravděpodobně povede prvního k rozdělení odměny na stejné dva kusy (Curry et al., 2019a).

MAC považuje spravedlnost za morálně správnou, protože rozdělením zdrojů zabraňuje nákladnému boji, to tedy vede k vzájemnému prospěchu. Konkrétně autoři teorie MAC považují za důležitou spravedlnost a ochotu ke kompromisu (Curry, 2016).

Otázky v testu v části relevance byly zaměřeny na „ponechání si nejlepší části“, „protekce“ a na to „zda si bral někdo víc, než měl“.

Otázky v testu v části usuzování byly zaměřeny na „rovné zacházení“, „prokázání přízně“ a „nerovnost/neférovost“.

2. 7. 6. Vlastnictví (majetková práva)

Poslední kategorií je vlastnictví. Lze také popsat jako uznání či respekt k předchozí držbě, což předchází bojům o zdroje. V mnoha studiích lidé preferují respektování vlastnictví (Curry et al., 2019a).

Soukromé vlastnictví se v té či oné podobě jeví jako mezikulturní univerzum (Herskovits, 1952 dle Curry, 2019). Autoři teorie MAC považují majetková práva za morálně správná, protože odložením vlastnictví/získání něčeho se můžeme vyhnout nákladnému boji, to tedy vede k vzájemnému prospěchu. Konkrétně autoři teorie MAC považují za důležité právo na vlastnění majetku a zákaz krádeže (Curry, 2016).

Otázky v testu v části relevance byly zaměřeny na „ničení majetku“, „ponechání si něčeho“ a „poškození majetku“.

Otázky v testu v části usuzování byly zaměřeny na „krádež jídla“, „ponechání si cennosti“ a „braní si něčeho potřebného“.

Autoři při popisu jednotlivých typů kooperace vychází z důkazů z literatury, kdy dané typy spolupráce využívají zvířata i lidé (Curry, 2017).

Autoři se zaměřili na hlavní morální hodnotu v každé ze sedmi hypotetických domén morálních hodnot. Snažili se vytvořit položky, které by v zásadě mohl použít a pochopit kdokoli a kdykoli – položky se zaměřovaly na mezilidské vztahy a vyhýbaly se jakýmkoli zmínkám o moderních technologiích nebo vládách (Curry et al., 2019a).

Obě sady položek byly předběžně testovány, aby bylo možné identifikovat silně zkreslené nebo bimodální položky. Výsledkem bylo 57 položek morální relevance a 97 položek morálního úsudku. Konečný dotazník obsahuje 42 položek. Ke každé škále náleží 21 otázek (Curry et al., 2019a).

3. Faktory ovlivňující morální usuzování

V této kapitole se zaměřím na to, čím může být morální usuzování ovlivněno. Existuje jistě mnoho faktorů, které morálku ovlivňují, či předurčují. Já se zaměřuji především na faktor pohlaví a faktor náboženství, tyto faktory jsem rovněž zkoumal v praktické části. Následně zmíním, jaké další faktory mohou hrát v morálním usuzování roli.

3. 1. Faktor pohlaví

V minulosti se rozdíl v morálce mezi pohlavími zabývala např. Gilliganová (2001). Ta v reakci na Kohlbergovu vývojovou teorii vytvořila „etiku péče“. Gilliganová identifikovala etiku péče jako "jiný hlas" - hlas, který spojuje sebe se vztahem a rozum s citem. Etika péče vychází z předpokladu, že jako lidé jsme ze své podstaty vztahové, citlivé bytosti a lidský stav je stavem propojenosti či vzájemné závislosti.

Její logika je spíše induktivní, kontextuální, psychologická než deduktivní či matematická (Webteam, 2011).

V současnosti se všeobecně uznává, že existují dvě morální orientace, jedna, která klade důraz na spravedlnost, a druhá, která klade důraz na péči, jak navrhovala Gilliganová. Obě pohlaví rozvíjejí obě orientace, nicméně studie ukázaly, že muži mají tendenci zdůrazňovat etiku spravedlnosti a ženy spíše na mezilidské vztahy a etiku soucitu a péče. Ideálem není neosobní spravedlnost, ale spíše partnerský a propojený způsob života (Crain, 2005).

Údaje z výzkumu Donenberga a Hoffmana (1988) nenaznačují žádný významný vliv věku nebo pohlaví. Vlivy pohlaví a pohlaví v závislosti na věku byly nevýznamné. V tomto případě jako metoda sloužila morální dilemata (např. Heinzovo dilema nebo Selmanovo dilema).

Studie, kterou vypracoval White (1992) zjistila, že muži a ženy řeší etická dilemata v podnikání odlišně, což bylo přičteno teorii Gilliganové. V této studii se ženy ukázaly jako více morální v šesti ze sedmi morálních dilemat.

Carlo et al. (1992) měřili ve svém testu prosociální morální usuzování. Prosociální morální usuzování se v tomto testu dělilo na 5 škál, a to hédonistické, schválení, stereotypy, potřeby, internalizace. Dívky dosáhly vyššího skóre než chlapci ve stereotypním uvažování. V jiných škálách nebyly zaznamenány signifikantní rozdíly.

Přestože obě pohlaví vzájemně chápala morální perspektivu druhého pohlaví a v určitých případech dokázali participantů uznat funkčnost opačného přístupu. Muži i ženy však nebyli schopni zcela přijmout přístup toho druhého, což ukazuje na genderové rozdělení odpovídající Gilliganiným myšlenkám. Ženy zde rovněž kladly vyšší důraz na vztahový přístup, zatímco muži dávali přednost intelektuálnímu přístupu, který považovali za více inkluzivní díky svému přirozenému odstupu (Mitchell, 2002).

Izzati et al. (2019) zjišťovali rozdíly v morálním vědění, morálním cítění a morálním jednání u studentů v Indonésii. Průměrný věk při započetí studie byl 15,64 let. Bylo zjištěno, že existují významné rozdíly ve všech zmíněných morálních aspektech. Ženy dosahovaly vyšších hodnot v morálním vědění, morálním cítění i morálním jednání.

Zjištění z longitudinální studie, ve které byly výsledky shromážděny v letech 2013, 2014 a 2015, ukázala, že ženy vykazovaly rostoucí úroveň morálky, zatímco u mužů se úroveň morálky ve všech dimenzích snižovala. Kromě toho ženy také vykazovaly větší konzistenci v konfiguraci morálky a zdálo se, že interindividuální rozdíly jsou v každé dimenzi již dobře ustálené na rozdíl od mužů (Crocetti et al., 2019).

Dospívající hodnotili, do jaké míry se považují za morální, a to vyplněním dílčí škály dotazníku Self Perception Profile for Adolescence (Harter, 1988). K posouzení správnosti chování adolescentů bylo použito pět položek: "Obvykle dělám správné věci", "Často se dostávám do potíží kvůli věcem, které dělám", "Mám opravdu dobrý pocit z toho, jak se chovám", "Dělám věci, o kterých vím, že bych je dělat neměl/a" a "Obvykle se chovám tak, jak bych měl/a".

Položky byly hodnoceny na čtyřbodové škále, od 1 (vůbec se mě to netýká) do 4 (velmi se mě to týká) (Crocetti a kol., 2019).

Výsledky studie Atariho et al. (2020) ukazují rozdíly v morálce v závislosti na morálce z globálního pohledu. Rozdíly byly zkoumány v 67 zemích. Byl zde použit dotazník Moral Foundation Questionnaire.

Výsledky naznačují, že ženy dosahují vyššího skóre v kategoriích "péče", "spravedlnost" a "čistota" napříč kulturami. Naproti tomu rozdíly mezi pohlavími v hodnocení "věrnosti" a "authority" byly napříč kulturami značně proměnlivé. Globální rozdíly mezi pohlavími v morálním usuzování byly větší zejména v individualističtějších a genderově rovnějších kulturách (Atari et al., 2020).

3. 2. Faktor náboženství

Empirické výsledky ukazují, že fundamentalismus má významný vliv na sexuální morálku (potraty, porodnost a sňatky). Výsledky však také ukazují, že v jiných oblastech chování fundamentalistické přesvědčení nejenže není úspěšné při snižování sociálních deviací (rozvodovost, vraždy, sebevraždy), ale může ve skutečnosti takové chování vyvolávat (Medoff & Skov, 1992).

Křesťanský fundamentalismus klade velký důraz na bibli a hájí stanovisko tzv. literarismu, doslovného znění bible. Základ křesťanství tvoří víra v dogmata a zázraky jako např. neposkrvněné početí, neomylnost bible či tělesné zmrtvýchvstání (Blažejová a kol., 1994).

Zvyšuje náboženství morální chování?

Podle článku Shariffa (2016) ano. I přesto, že je tento účinek omezený, přechodný, situačně omezený a často přeceňovaný, je skutečný. Shariff dále tvrdí, že náboženská účast zvyšuje morální chování. Ve svém výzkumu zjistil, že náboženská účast (např. četnost modliteb) předpovídá tři "závažné" základy čistota/odpor, autorita/úcta a skupina/loajalita, ale nikoliv škodu/péči a spravedlnost/férovost. Pro měření morálních hodnot byl v tomto případě použit dotazník MFQ Jonathana Haidta (Moral Foundations Theory | Moralfoundations.Org, nedat.).

Stavrova a Siegers (2013) zkoumali, zda se v různých zemích potvrdí obecně rozšířený názor, že věřící jedinci jsou prosociálnější než jedinci bez náboženského vyznání (tzv. hypotéza náboženské prosociálnosti). Na základě údajů z více než 70 zemí testovali kulturní univerzálnost hypotézy náboženské prosociálnosti s ohledem na různé prosociální a antisociální chování jako, např. členství v charitativních organizacích či pojišťovací podvody. Výsledky naznačují, že věřící jedinci byli v průměru častěji členy charitativních organizací, méně často ospravedlňovali lhaní ve vlastním zájmu a méně často se dopouštěli pojistných podvodů nebo dopravních přestupků v porovnání se s nenáboženskými vrstevníky.

3. 3. Další faktory

Za jeden z hlavních faktorů ovlivňujících morálku mohou být považovány osobnostní rysy.

Cohen a Morse (2014) tvrdili, že tvrzení o převaze situačních vlivů nad osobnostními vlivy je zastaralé. Tvrdí, že vliv morálního charakteru na etické a neetické chování je zásadní.

Podle výsledků studie z roku 2019 byl neuroticismus negativním významným prediktorem morální identity a morální odvahy, extraverteze byla negativním významným prediktorem morální identity, otevřenost byla pozitivním významným prediktorem morální identity, přívětivost byla pozitivním významným prediktorem morální citlivosti a morální identity a svědomitost byla pozitivním významným prediktorem morální identity a morální odvahy (Abbasi-Asl & Hashemi, 2019).

Dalším faktorem je faktor rodiny. Rodičovská role rozšiřuje oblast morálního usuzování nad rámec relativně úzké etiky autonomie. Bytí rodičem podle autorů vede rodiče k tomu, aby brali v úvahu nejen působení škody/spravedlnost, ale také další aspekty morálky. Jako příklad uvádějí námitky rodičů vůči neškodnému, ale urážlivému chování (Eibach et al., 2009).

Důležitou roli v současné době mohou hrát technologie. Vlivem technologie na morálku se zabývá např. Kugler (2022). Jiní autoři se zabývali vlivem používání sociální sítě Instagram na činnost mozku a chování, především riskantního chování. Z výsledků však nelze nic předvídat, a proto je nezbytné udělat longitudinální studii, pro zjištění, zda neurální reakce na rizikové obrazy mají prediktivní sílu (Sherman et al., 2018).

Empirická část

4. Metodika a cíle výzkumu

4. 1. Cíle

Hlavním cílem výzkumu bylo zjištění vztahů mezi morálními hodnotami a osobnostními rysy.

Vedlejším cílem bylo zjistit, zda existuje signifikantní rozdíl mezi pohlavími v morálních hodnotách. Dalším vedlejším cílem bylo zjistit, zda souvisí náboženská s morálními hodnotami a posledním vedlejším cílem bylo zjištění reliability dotazníku, pomocí měření vnitřní konzistence dotazníku.

4. 2. Metodika

Dotazníky od žáků byly vyplněny mezi daty 27. 1. 2022 a 22. 6. 2022. Dotazníky pro učitele byly vyplněny mezi daty 27. 1. 2022 a 30. 5. 2022. Všechny dotazníky byly předkládány v online podobě.

Nejprve byli kontaktováni emailem ředitelé jednotlivých škol, kteří přeposlali dotazníky učitelům. Ti vyplnili MAC pro učitele a poté někteří učitelé distribuovali MAC dotazník mezi žáky. Většinou však vyplnili dotazník jen učitelé a dále žákům nedistribuovali, pouze malá část odpovědí žáků byla získána skrze kontaktování přes email. Některé učitele jsem kontaktoval osobně. Většina odpovědí žáků byla získána právě díky těmto učitelům.

4. 3. Výzkumný soubor

Účastníci byli vybráni prostřednictvím ředitelů škol nebo skrze kontakt s učiteli. Respondentům byly poskytnuty základní informace o cílech studie.

Všichni účastníci poskytli informovaný souhlas v online podobě. Poté vyplnili verze škál Relevance a Usuzování. Nejprve účastníci vyplnili škálu usuzování, poté škálu relevance, následně vyplnili dotazník BFI-2. Účastníci poté uvedli základní demografické údaje (včetně věku, pohlaví a náboženství). Účastníci se mohli zúčastnit pouze jednou. O času trvání testu nemám prokazatelné údaje.

Celkový počet participantů v této studii čítal 180. Většinu tvořili žáci, kterých bylo 144, učitelů 36. Mezi žáky bylo 83 (57,6 %) chlapců a 61 (42,4 %) dívek. Mezi učiteli bylo 32 žen a 4 muži. Dále rozdělují participanty na věřící (u učitelů) nebo pocházející z nábožensky založené rodiny (u žáků). Mezi žáky bylo 27 pocházejících z nábožensky založené rodiny a 117, kteří nepocházejí z nábožensky založené rodiny. Mezi učiteli bylo 8 věřících a 28 nevěřících.

4. 4. Dotazníku MAC

1. Dotazník Morality-as-Cooperation questionnaire (MAC) je rozdělen do dvou částí, Relevance a Usuzování. Dále jsou obě části rozděleny do 7 subškál, ve kterých se každá subškála skládá z 3 otázek. Celý dotazník má 42 položek.

RELEVANCE

1. Rodina – ochrana rodiny, pomoc rodině, láska k rodině
2. Skupina – pomoc komunitě, Pomoc členům komunity, Sjednocování komunity
3. Reciprocita – Udělání předem smluveného, Dodržení slibu, Prokázání důvěryhodnosti
4. Hrdinství – hrdinské jednání, Prokázání odvahy, statečnost
5. Úcta – projevení úcty autoritě, Neuposlechnutí rozkazu, Respekt k autoritě
6. Spravedlnost – ponechání si nejlepšího dílu, Projev protekce, braní si více než ostatní
7. Majetek – poškození majetku, ponechání si něčeho, Poškození majetku

USUZOVÁNÍ

1. Rodina – Pomoc rodině, Věrnost rodině, Zájem o rodinu

2. Skupina – Pomoc komunitě, angažovanost v komunitě, užitečnost pro společnost
3. Reciprocita – Opětování pomoci, náprava škody, oplacení laskavosti
4. Hrdinství – Odvaha v nesnázích, Čest hrdinům, Obětování se pro vlast
5. Úcta – Úcta k nadřízeným, Poslušnost vůči autoritě, Úcta ke starším
6. Spravedlnost – Stejně zacházení, Stejná práva, Nespravedlnost nerovnosti
7. Majetek – Krádež jídla, Ponechání si věci, Braní si věcí, které potřebuješ

Škála hodnocení Relevance má 5 možností odpovědí s krajními hodnotami „velmi nedůležité“ a „velmi důležité“. Škála hodnocení Usuzování má rovněž 5 možností odpovědí s krajními hodnotami „zcela nesouhlasím“ a „zcela souhlasím“. Participanti mohou dosahovat v obou částech hodnot od 0 do 100.

4. 4. 1. Příklad dotazníku

Dotazník Morality-as-Cooperation Questionnaire byl mnou přeložen z originální anglické verze. Dotazník v originále vyplňovali dospělí, v mém případě vyplňovali dotazník chlapci a dívky ze základních škol. Dotazník byl proto přizpůsoben tak, aby i žáci pochopili otázky. Zároveň musela být zachována podstata otázek. Např. slovo „autorita“ bylo nahrazeno slovem „nadřízený“, anebo slovní spojení „vytrvat navzdory osudu“ bylo nahrazeno slovním spojením „vytrvat i přes nesnáze“. Dotazník byl zpětně přeložen studentem překladatelství.

4. 5. Dotazník BFI-2

Jedná se o dotazník navržený na základě modelu Big Five, který rozděluje individuální odlišnosti lidí do pěti faktorů. V mém výzkumu byl použit zkrácený dotazník, který obsahuje 15 položek rozdělených do 5 škál, a to extraverte, přívětivost, svědomitost, negativní emocionalita a otevřenost mysli. Každá ze

škál se člení do tří subškál, celkově BFI-2 obsahuje 15 subškál. Skóry mohou dosahovat hodnot od 1 do 5.

- Extraverze – sociabilita, asertivita, energičnost
- Přívětivost – soucit, uctivost, důvěra
- Svědomitost – organizovanost, produktivita, zodpovědnost
- Negativní emocionalita – úzkost, deprese, emoční nestálost
- Otevřenost myslí– intelektuální zvědavost, estetické cítění, kreativní představivost

Zkrácené verze metody mají nižší reliabilitu než 60položkový BFI-2. „U BFI-2-S se reliabilita škál pohybuje od 0,70 do 0,81, průměr 0,75. Reliabilita škál BFI-2-XS se pohybuje od 0,51 do 0,71, průměr 0,58.“ (Hřebíčková a kol., 2020, s. 451)

Součástí předkládaného dotazníku byly rovněž sociodemografické otázky, ty jsou uvedeny v kapitole „Příloha“.

5. Výsledky

Dotazník byl vyplňován v online podobě. Byla použita data od všech dobrovolníků, kteří dotazník odeslali.

Dohromady vyplnilo dotazníky (BFI-2-XS a MAC pro žáky/MAC pro učitele) 180 participantů. Dotazník pro žáky vyplnilo 144 žáků (4 mladší než 11 let, 15 dvanáctiletých, 68 třináctiletých, 35 čtrnáctiletých, 17 patnáctiletých, 2 šestnáctiletí a 3 starší než 16 let), z toho 83 chlapců a 61 dívek.

Dotazník pro učitele vyplnilo 36 učitelů (5 participantů mezi 18 a 30 lety, 8 participantů mezi 31 a 40 lety, 12 participantů mezi 41 a 50 lety, 10 participantů mezi 51 a 65 lety a 1 participant starší 66 let), z toho 4 muži a 32 žen.

U dotazníku MAC mohou jednotlivé škály nabývat hodnot 0 až 100. Zde uvádím základní výsledky dotazníku MAC. Nejprve výsledky žáků, následně výsledky učitelů. Výsledky jsou rozděleny do dvou částí, a to relevance a usuzování.

5. 1. Výsledky dotazníku MAC

žáci

U žáků škála rodiny v části relevance dosahovala průměru 78.90 (sd=16.90), škála skupiny 66.50 (sd=16.70), škála reciprocit 76.30 (sd=16.30), škála hrdinství 66.80 (sd=17.00), škála úcty 52.30 (sd=21.90), škála férovosti 69.20 (sd=20.00) a škála vlastnictví 64.40 (sd=18.70), jak je uvedeno v tabulce 1.

Tabulka 1

Výsledky dotazníku MAC – relevance pro žáky

<i>MAC-Q Relevance Items: Means, Standard Deviations, Skew, Kurtosis & Standard Errors</i>								
	<i>mean</i>	<i>sd</i>	<i>sk</i>	<i>sk/2*se</i>	<i>ku</i>	<i>ku/2*se</i>	$\bar{\alpha}$	<i>Interpretace</i>
Rodina	78.90	16.90	-1.15	-0.12	2.56	0.51	0.735	Akceptovatelné
Skupina	66.50	16.70	-0.63	-0.06	1.31	0.26	0.578	Slabé
Reciprocita	76.30	16.30	-1.44	-0.15	3.99	0.80	0.631	Sporné
Hrdinství	66.80	17.00	-0.64	-0.06	1.49	0.30	0.469	Neakceptovatelné
Úcta	52.30	21.90	-0.14	-0.01	-0.37	-0.07	0.679	Sporné
Spravedlnost	69.20	20.00	-0.51	-0.05	0.00	0.00	0.608	Sporné
Majetek	64.40	18.70	-0.36	-0.04	-0.21	-0.04	0.567	Slabé

U žáků škála rodiny v části usuzování dosahovala průměru 76.00 (sd=17.40), škála skupiny 67.90 (sd=17.40), škála reciprocit 76.40 (sd=15.80), škála hrdinství 69.40 (sd=18.50), škála úcty 53.20 (sd=20.10), škála férovosti 53.50 (sd=21.90) a škála vlastnictví 62.90 (sd=24.60), jak je uvedeno v tabulce 2.

Tabulka 2

Výsledky dotazníku MAC – usuzování pro žáky

<i>MAC-Q Judgment Items: Means, Standard Deviations, Skew, Kurtosis & Standard Errors</i>								
	<i>mean</i>	<i>sd</i>	<i>sk</i>	<i>sk/2*se</i>	<i>ku</i>	<i>ku/2*se</i>	$\bar{\alpha}$	<i>Interpretace</i>
Rodina	76.00	17.40	-0.90	-0.09	1.83	0.37	0.722	Akceptovatelné
Skupina	67.90	17.40	-0.38	-0.04	0.02	0.00	0.730	Akceptovatelné
Reciprocita	76.40	15.80	-0.48	-0.05	-0.38	-0.08	0.550	Slabé
Hrdinství	69.40	18.50	-0.39	-0.04	-0.13	-0.03	0.679	Sporné
Úcta	53.20	20.10	-0.24	-0.02	0.03	0.01	0.715	Akceptovatelné
Spravedlnost	53.50	21.90	-0.04	0.00	-0.39	-0.08	0.778	Akceptovatelné
Majetek	62.90	24.60	-0.37	-0.04	-0.64	-0.13	0.768	Akceptovatelné

učitelé

U učitelů škála rodiny v části relevance dosahovala průměru 68.80 (sd=18.20), škála skupiny 69.40 (sd=15.20), škála reciprocit 80.10 (sd=12.60),

škála hrdinství 75.50 (sd=14.10), škála úcty 55.10 (sd=13.60), škála férovosti 63.40 (sd=16.20) a škála vlastnictví 79.20 (sd=16.40), jak je uvedeno v tabulce 3.

Tabulka 3

Výsledky dotazníku MAC – relevance pro učitele

<i>MAC-Q Relevance Items: Means, Standard Deviations, Skew, Kurtosis & Standard Errors</i>								
	<i>mean</i>	<i>sd</i>	<i>sk</i>	<i>sk/2*se</i>	<i>ku</i>	<i>ku/2*se</i>	$\bar{\alpha}$	<i>Interpretace</i>
Rodina	68.80	18.20	-1.65	-0.32	4.85	1.86	0.900	Vynikající
Skupina	69.40	15.20	-0.56	-0.11	0.76	0.29	0.858	Dobré
Reciprocita	80.10	12.60	-0.28	-0.05	-0.37	-0.14	0.634	Sporné
Hrdinství	75.50	14.10	-0.43	-0.08	1.84	0.71	0.887	Dobré
Úcta	55.10	13.60	-0.08	-0.02	0.19	0.07	0.692	Sporné
Spravedlnost	63.40	16.20	0.32	0.06	-0.60	-0.23	0.813	Dobré
Majetek	79.20	16.40	-0.71	-0.14	0.35	0.13	0.877	Dobré

U učitelů škála rodiny v části usuzování dosahovala průměru 66.20 (sd=20.30), škála skupiny 62.50 (sd=16.60), škála reciprocit 66.20 (sd=18.30), škála hrdinství 61.10 (sd=15.30), škála úcty 38.90 (sd=15.40), škála férovosti 56.00 (sd=14.40) a škála vlastnictví 67.80 (sd=13.20), jak je uvedeno v tabulce 4.

Tabulka 4

Výsledky dotazníku MAC – usuzování pro učitele

<i>MAC-Q Judgment Items: Means, Standard Deviations, Skew, Kurtosis & Standard Errors</i>								
	<i>mean</i>	<i>sd</i>	<i>sk</i>	<i>sk/2*se</i>	<i>ku</i>	<i>ku/2*se</i>	$\bar{\alpha}$	<i>Interpretace</i>
Rodina	66.20	20.30	-0.35	-0.07	0.15	0.06	0.843	Dobré
Skupina	62.50	16.60	0.06	0.01	0.47	0.18	0.657	Sporné
Reciprocita	66.20	18.30	0.06	0.01	-0.82	-0.31	0.763	Akceptovatelné
Hrdinství	61.10	15.30	-0.38	-0.07	-0.37	-0.14	0.413	Neakceptovatelné
Úcta	38.90	15.40	0.61	0.12	0.63	0.24	0.694	Sporné
Spravedlnost	56.00	14.40	-0.66	-0.13	0.53	0.20	0.317	Neakceptovatelné
Majetek	67.80	13.20	0.08	0.01	-0.01	0.00	0.510	Slabé

Pro posouzení uvádím výsledky autorů dotazníku. Participanty byli dospělí žijící ve Spojeném království, byl jim tedy předložen originální dotazník (Curry et al., 2019b).

Relevance

Výsledky dotazníku MAC dosahovaly u škály rodiny v části relevance průměru 73.50 (sd=20.27), škála skupiny 66.90 (sd=20.94), škála reciprocit 76.18 (sd=18.04), škála hrdinství 67.94 (sd=20.53), škála úcty 65.20 (sd=20.77), škála férovosti 61.59 (sd=20.56) a škála vlastnictví 70.40 (sd=21.96).

Usuzování

Výsledky dotazníku MAC dosahovaly u škály rodiny v části usuzování průměru 71.01 (sd=20.80), škála skupiny 71.58 (sd=16.19), škála reciprocit 77.24 (sd=14.19), škála hrdinství 73.58 (sd=17.72), škála úcty 64.15 (sd=19.07), škála férovosti 77.66 (sd=16.53) a škála vlastnictví 62.16 (sd=22.79).

5. 2. Dotazník BFI-2

Jedná se o dotazník navržený na základě modelu Big Five, který rozděluje individuální odlišnosti lidí do pěti faktorů.

Dotazník obsahuje 15 položek rozdělených do 5 škál, a to extraverte, přívětivost, svědomitost, negativní emocionalita a otevřenost mysli. Každá škála obsahuje 3 otázky.

Originální dotazník obsahuje 60 položek. Ve svém výzkumu jsem však použil zkrácenou verzi, abych předešel zkreslením způsobeným únavou či nízkou motivací participantů. Dotazník BFI-2 byl předkládán dohromady s dotazníkem MAC, který čítá 42 otázek, proto bylo nutné zredukovat počet otázek u dotazníku BFI-2.

5. 2. 1. Výsledky dotazníku BFI-2

žáci

Průměrný skór u žáků dosahoval u škály extravertze průměru 3.08 (sd=0.605), průměr přívětivosti 3.24 (sd=0.525), průměr svědomitosti 3.41 (sd=0.671), průměr neuroticismu 3.15 (sd=0.596) a průměr otevřenosti 3.10 (sd=0.573).

Učitelé

Průměrný skór u učitelů dosahoval u škály extravertze průměru 3.33 (sd=0.643), průměr přívětivosti 3.11 (sd=0.356), průměr svědomitosti 2.90 (sd=0.545), průměr neuroticismu 3.14 (sd=0.467) a průměr otevřenosti 3.14 (sd=0.439).

5. 3. Výsledky výzkumných otázek

VO 1: Jaké jsou vztahy mezi škálami dotazníku MAC a rysy Big5?

DVO 1: Jaké jsou vztahy mezi škálami relevance dotazníku MAC a rysy Big5 mezi žáky?

Tabulka 5

Výsledky Pearsonovi korelační matice MAC – relevance pro žáky a BFI-2

	Extravertze	Přívětivost	Svědomitost	Neuroticismus	Otevřenost	Rodina	Skupina	Reciprocita	Hrdinství	Úcta	Spravedlnost	Vlastnictví
Extravertze	—											
Přívětivost	-0.066	—										
Svědomitost	0.084	0.368***	—									
Neuroticismus	-0.147	-0.221**	-0.321***	—								
Otevřenost	0.151	0.051	0.117	0.055	—							
Rodina	0.081	0.382***	0.031	-0.114	0.079	—						
Skupina	-0.077	0.228**	0.029	-0.022	0.003	0.508***	—					
Reciprocita	-0.002	0.198*	0.079	-0.084	0.096	0.496***	0.437***	—				
Hrdinství	-0.02	0.273***	0.093	-0.075	0.061	0.38***	0.372***	0.301***	—			
Úcta	0.042	0.256**	0.019	-0.21*	-0.135	0.393***	0.276***	0.418***	0.328***	—		
Spravedlnost	-0.067	0.152	-0.039	0.094	-0.019	0.284***	0.282***	0.3***	0.442***	0.19*	—	
Vlastnictví	-0.171*	0.228**	0.15	-0.102	-0.026	0.196*	0.087	0.226**	-0.035	0.087	-0.058	—

Žáci – Relevance

V části relevance byla nalezena statisticky významná korelace mezi kategorií rodiny a přívětivostí 0,382 ($p < 0,001$), kategorií skupiny a přívětivostí 0,228 ($p < 0,01$), kategorií reciprocity a přívětivostí 0,198 ($p < 0,05$), kategorií hrdinství a přívětivostí 0,273 ($p < 0,001$), kategorií úcty a přívětivostí 0,256 ($p < 0,01$), kategorií úcty a neuroticismem $-0,210$ ($p < 0,05$), kategorií vlastnictví a extravertů $-0,171$ ($p < 0,05$) a mezi kategorií vlastnictví a přívětivostí 0,228 ($p < 0,01$). V kategorii spravedlnosti nebyla nalezena statisticky významná korelace

DVO 2: Jaké jsou vztahy mezi škálami usuzování dotazníku MAC a rysy Big5 mezi žáky?

Tabulka 6

Výsledky Pearsonovi korelační matice MAC – usuzování pro žáky a BFI-2

	Extraverte	Přívětivost	Svědomitost	Neuroticismus	Otevřenost	Rodina	Skupina	Reciprocita	Hrdinství	Úcta	Spravedlnost	Vlastnictví
Extraverte	—											
Přívětivost	-0.066	—										
Svědomitost	0.084	0.368***	—									
Neuroticismus	-0.147	-0.221**	-0.321***	—								
Otevřenost	0.151	0.051	0.117	0.055	—							
Rodina	0.094	0.375***	0.095	0.038	0.124	—						
Skupina	0.084	0.191*	0.027	0.052	0.17*	0.495***	—					
Reciprocita	0.009	0.168*	0.094	0.059	0.1	0.529***	0.539***	—				
Hrdinství	-0.054	0.358***	0.131	-0.009	0.072	0.572***	0.539***	0.535***	—			
Úcta	0.075	0.267**	0.01	-0.066	-0.022	0.368***	0.308***	0.279***	0.408***	—		
Spravedlnost	-0.005	-0.017	-0.095	0.005	-0.02	-0.005	0.228**	0.114	0.114	0.188*	—	
Vlastnictví	-0.082	0.142	-0.04	0.151	0.121	0.235**	0.396***	0.273***	0.342***	0.211*	0.457***	—

Žáci – Usuzování

V části usuzování byla nalezena statisticky významná korelace mezi kategorií rodiny a přívětivostí 0,375 ($p < 0,001$), kategorií skupiny a přívětivostí 0,191 ($p < 0,05$), kategorií skupiny a otevřeností 0,170 ($p < 0,05$), kategorií reciprocity a přívětivostí 0,168 ($p < 0,05$), kategorií hrdinství a přívětivostí 0,358 ($p < 0,001$) a mezi kategorií úcty a přívětivostí 0,267 ($p < 0,01$). V kategorii spravedlnosti a vlastnictví nebyla nalezena statisticky významná korelace.

DVO 3: Jaké jsou vztahy mezi škálami relevance dotazníku MAC a rysy Big5 mezi učiteli?

Tabulka 7

Výsledky Pearsonovi korelační matice MAC – relevance pro učitele a BFI-2

	Extraverze	Přívětivost	Svědomitost	Neuroticismus	Otevřenost	Rodina	Skupina	Reciprocita	Hrdinství	Úcta	Spravedlnost	Vlastnictví
Extraverze	—											
Přívětivost	-0.025	—										
Svědomitost	0.034	0.44 **	—									
Neuroticismus	-0.294	-0.042	-0.066	—								
Otevřenost	-0.079	-0.188	-0.135	0.076	—							
Rodina	0.095	0.354 *	0.225	-0.21	-0.383 *	—						
Skupina	0.12	0.07	0.193	0.081	-0.118	0.439 **	—					
Reciprocita	0.155	0.147	0.281	-0.093	-0.032	0.349 *	0.524 **	—				
Hrdinství	0.11	0.126	0.119	0.111	0.276	0.229	0.495 **	0.354 *	—			
Úcta	-0.029	0.236	-0.03	0.308	0.241	-0.093	0.267	0.226	0.403 *	—		
Spravedlnost	0.091	-0.184	0.313	0.087	-0.193	0.225	-0.091	0.257	-0.028	-0.239	—	
Vlastnictví	0.287	0.054	0.284	0.14	-0.251	0.063	0.152	0.307	0.043	-0.107	0.501 **	—

Učitelé – Relevance

V části relevance byla nalezena statisticky významná korelace mezi kategorií rodiny a přívětivostí 0,354 ($p < 0,05$) a mezi kategorií rodiny a otevřeností ke zkušenosti $-0,383$ ($p < 0,05$). V dalších kategoriích nebyla nalezena statisticky významná korelace.

DVO 4: Jaké jsou vztahy mezi škálami usuzování dotazníku MAC a rysy Big5 mezi učiteli?

Tabulka 8

Výsledky Pearsonovi korelační matice MAC – usuzování pro učitele a BFI-2

	Extraverze	Přívětivost	Svědomitost	Neuroticismus	Otevřenost	Rodina	Skupina	Reciprocita	Hrdinství	Úcta	Spravedlnost	Vlastnictví
Extraverze	—											
Přívětivost	-0.025	—										
Svědomitost	0.034	0.44 **	—									
Neuroticismus	-0.294	-0.042	-0.066	—								
Otevřenost	-0.079	-0.188	-0.135	0.076	—							
Rodina	0.015	0.337 *	0.225	0.187	-0.192	—						
Skupina	0.045	0.153	0.119	0.281	0.154	0.518 **	—					
Reciprocita	0.267	0.027	0.047	0.112	0.131	0.23	0.36 *	—				
Hrdinství	-0.042	0.098	0.108	0	0.252	0.183	0.398 *	0.204	—			
Úcta	-0.174	0.186	-0.123	0.089	0.099	0.122	0.17	0.235	0.395 *	—		
Spravedlnost	-0.104	-0.056	-0.139	0.512 **	-0.07	0.057	0.248	0.417 *	-0.051	0.291	—	
Vlastnictví	-0.326	0.115	0.056	-0.006	0.002	-0.109	0.005	-0.014	-0.114	0.249	0.212	—

Učitelé – Usuzování

V části usuzování byla nalezena statisticky významná korelace mezi kategorií rodiny a přívětivostí 0,337 ($p < 0,05$) a mezi kategorií férovosti a neuroticismem 0,512 ($p < 0,01$). V dalších kategoriích nebyla nalezena statisticky významná korelace.

VO 2: Jaké jsou rozdíly v dotazníku MAC dle pohlaví?

DVO 5: Jaké jsou rozdíly mezi žáky v dotazníku MAC dle pohlaví?

Tabulka 9

Výsledky t-testu nezávislých vzorků – žáci relevance – pohlaví

t-test nezávislých vzorků	muž (m)	žena (m)	t	df	p
Rodina	80.4	76.9	1.232	142	0.220
Skupina	67.1	65.7	0.481	142	0.631
Reciprocita	76.5	76	0.199	142	0.842
Hrdinství	66.2	67.8	-0.556	142	0.579
Úcta	51.8	53	-0.324	142	0.747
Férovost	67.3	71.9	-1.364	142	0.175
Vlastnictví	62.6	66.8	-1.350	142	0.179

Relevance

V části relevance neexistují u žáků signifikantní rozdíly v závislosti na pohlaví. Nebyl nalezen rozdíl v kategorii rodiny ($t= 1,232$, $p= 0,220$), skupina ($t= 0,481$, $p= 0,631$), reciprocita ($t= 0,199$, $p= 0,842$), hrdinství ($t= -0,556$, $p= 0,579$), úcta ($t= -0,324$, $p= 0,747$), férovost ($t= -1,364$, $p= 0,175$) a vlastnictví ($t= -1,350$, $p= 0,179$).

Tabulka 10

Výsledky t-testu nezávislých vzorků – žáci usuzování – pohlaví

t-test nezávislých vzorků	muž (m)	žena (m)	t	df	p
Rodina	72.8	80.5	-2.670	142	0.008
Skupina	66.2	70.4	-1.434	142	0.154
Reciprocita	72.4	82	-3.753	142	< 0.001
Hrdinství	67	72.7	-1.842	142	0.068
Úcta	55.2	50.5	1.385	142	0.168
Férovost	54.4	52.3	0.567	142	0.572
Vlastnictví	60.2	66.5	-1.526	142	0.129

Usuzování

Rodina

Chlapci dosahovali průměrné hodnoty 72,80 (sd=19,0) a dívky 80,50 (sd=13,9). Mezi dosaženými hodnotami chlapců a dívek byl nalezen signifikantní rozdíl ($t = -2,670$, $p = 0,008$).

Reciprocita

Chlapci dosahovali průměrné hodnoty 72,40 (sd= 16,3) a dívky 82,00 (sd=13,4). Mezi dosaženými hodnotami chlapců a dívek byl nalezen signifikantní rozdíl ($t = -3,753$, $p < 0,001$).

V části usuzování byly zaznamenány signifikantní rozdíly ve dvou škálách, a to ve škále rodiny a škále reciprocit. Škála rodiny nabývá u chlapců hodnoty 72,80, zatímco u dívek nabývá hodnoty 80,50 ($t = -2,670$, $p = 0,008$). Škála reciprocit nabývá u chlapců hodnoty 72,40, zatímco u dívek nabývá hodnoty 82,00 ($t = -3,753$, $p < 0,001$).

Nebyl nalezen rozdíl v kategorii skupina ($t = -1,434$, $p = 0,154$), hrdinství ($t = -1,842$, $p = 0,068$), úcta ($t = -1,385$, $p = 0,168$), férovost ($t = 0,567$, $p = 0,572$) a vlastnictví ($t = -1,526$, $p = 0,129$).

DVO 6: Jaké jsou rozdíly mezi učiteli v dotazníku MAC dle pohlaví?

Tabulka 11

Výsledky t-testu nezávislých vzorků – učitelé relevance – pohlaví

t-test nezávislých vzorků	muž (m)	žena (m)	t	df	p
Rodina	66.7	69	0.240	34	0.812
Skupina	68.8	69.5	0.096	34	0.924
Reciprocita	75	80.7	0.851	34	0.401
Hrdinství	81.3	74.7	-0.869	34	0.391
Úcta	54.2	55.2	0.143	34	0.887
Férovost	50	65.1	1.813	34	0.079
Vlastnictví	70.8	80.2	1.083	34	0.287

V části relevance neexistují u učitelů signifikantní rozdíly v závislosti na pohlaví ani v jedné škále, kdy škála rodiny ($t = 0,240$, $p = 0,812$), skupina ($t = 0,096$,

$p= 0,924$), reciprocita ($t= 0,851$, $p= 0,401$), hrdinství ($t= -0,869$, $p= 0,391$), úcta ($t= 0,143$, $p= 0,887$), férovost ($t= 1,813$, $p= 0,079$) a vlastnictví ($t= 1,083$, $p= 0,287$).

Tabulka 12

Výsledky t-testu nezávislých vzorků – učitelé usuzování – pohlaví

t-test nezávislých vzorků					
	muž (m)	žena (m)	t	df	p
Rodina	60.4	66.9	0.599	34	0.553
Skupina	64.6	62.2	-0.263	34	0.794
Reciprocita	58.3	67.2	0.913	34	0.368
Hrdinství	62.5	60.9	-0.190	34	0.851
Úcta	43.8	38.3	-0.663	34	0.512
Férovost	45.8	57.3	1.523	34	0.137
Vlastnictví	75	66.9	-1.156	34	0.256

V části usuzování neexistují u učitelů signifikantní rozdíly v závislosti na pohlaví ani v jedné škále, kdy škála rodiny ($t= 0,599$, $p= 0,553$), skupina ($t= -0,263$, $p= 0,794$), reciprocita ($t= 0,913$, $p= 0,368$), hrdinství ($t= -0,190$, $p= 0,851$), úcta ($t= -0,663$, $p= 0,512$), férovost ($t= 1,523$, $p= 0,079$) a vlastnictví ($t= -1,156$, $p= 0,256$).

VO 3: Jaké jsou rozdíly v dotazníku MAC dle nábožnosti?

DVO 7: Jaké jsou rozdíly v dotazníku MAC dle nábožnosti u žáků?

Tabulka 13

Výsledky t-testu nezávislých vzorků – žáci relevance – náboženská

t-test nezávislých vzorků					
	nevěřící (m)	věřící (m)	t	df	p
Rodina	78.6	80.6	-0.551	142	0.583
Skupina	65.6	70.4	-1.344	142	0.181
Reciprocita	74.9	82.1	-2.085	142	0.039
Hrdinství	66.7	67.6	-0.255	142	0.799
Úcta	51.9	54.3	-0.527	142	0.599
Férovost	67.6	76.2	-2.045	142	0.043
Vlastnictví	63.7	67.3	-0.902	142	0.369

Otázka týkající se náboženství se u žáků lišila. Zní takto „Pocházíte z nábožensky založené rodiny?“. Vzorek se skládá z 27 žáků z nábožensky

založené rodiny a 117 z rodiny, která není nábožensky založená. Pro zjednodušení používám označení „věřící“ a „nevěřící“.

Relevance

Reciprocita

Nevěřící dosahovali průměrné hodnoty 74,90 (sd= 16,4) a věřící 82,10 (sd= 14,7). Mezi dosaženými hodnotami nevěřících a věřících byl nalezen signifikantní rozdíl ($t=-2,085$, $p=0,039$).

Férovost

Nevěřící dosahovali průměrné hodnoty 67,60 (sd= 19,8) a věřící 76,20 (sd= 19,8). Mezi dosaženými hodnotami nevěřících a věřících byl nalezen signifikantní rozdíl ($t=-2,045$, $p=0,043$).

Jako signifikantně rozdílná se ukázala u žáků v kategorii relevance škála reciprocit a škála férovosti. Škála reciprocit nabývá u nevěřících hodnoty 74,90, zatímco u věřících nabývá hodnoty 82,10 ($t=-2,085$, $p= 0,039$). Škála férovosti nabývá u nevěřících hodnoty 67,60, zatímco u věřících nabývá hodnoty 76,20 (p -hodnota = 0,043). Nebyl nalezen signifikantní rozdíl ve škálách rodiny ($t= -0,551$, $p= 0,583$), skupina ($t= -1,344$, $p= 0,181$), hrdinství ($t= -0,255$, $p= 0,799$), úcta ($t= -0,527$, $p= 0,599$) a vlastnictví ($t= -0,902$, $p= 0,369$).

Tabulka 14

Výsledky t-testu nezávislých vzorků – žáci usuzování – náboženská

t-test nezávislých vzorků	nevěřící (m)	věřící (m)	t	df	p
Rodina	76.7	73.1	-0.958	142	0.340
Skupina	66.7	73.1	1.739	142	0.084
Reciprocita	76.5	76.2	-0.077	142	0.939
Hrdinství	68.9	71.3	0.593	142	0.554
Úcta	52.7	55.6	0.663	142	0.508
Férovost	53.4	54	0.127	142	0.899
Vlastnictví	62.3	65.4	0.592	142	0.555

Usuzování

V části usuzování u žáků neexistují signifikantní rozdíly v závislosti na tom, zda pochází žáci z nábožensky založené rodiny, či ne, ani v jedné škále, kdy škála rodiny ($t = -0,958$, $p = 0,340$), skupina ($t = 1,739$, $p = 0,084$), reciprocita ($t = -0,077$, $p = 0,939$), hrdinství ($t = 0,593$, $p = 0,554$), úcta ($t = 0,663$, $p = 0,508$), férovost ($t = 0,127$, $p = 0,899$) a vlastnictví ($t = 0,592$, $p = 0,555$).

DVO 8: Jaké jsou rozdíly v dotazníku MAC dle nábožnosti u učitelů?

Relevance

Tabulka 15

Výsledky t-testu nezávislých vzorků – učitelé relevance – náboženskost

t-test nezávislých vzorků	nevěřící (m)	věřící (m)	t	df	p
Rodina	67.9	71.9	-0.545	34	0.589
Skupina	68.8	71.9	-0.508	34	0.614
Reciprocita	79.8	81.3	-0.290	34	0.774
Hrdinství	72	87.5	-3.050	34	0.004
Úcta	52.7	63.5	-2.094	34	0.044
Férovost	64.3	60.4	0.590	34	0.559
Vlastnictví	80.1	76	0.607	34	0.548

Hrdinství

Nevěřící dosahovali průměrné hodnoty 72,00 ($sd = 12,5$) a věřící 87,50 ($sd = 13,4$). Mezi dosaženými hodnotami nevěřících a věřících byl nalezen signifikantní rozdíl ($t = -3,050$, $p = 0,004$).

Úcta

Nevěřící dosahovali průměrné hodnoty 52,70 ($sd = 13,0$) a věřící 63,50 ($sd = 12,5$). Mezi dosaženými hodnotami nevěřících a věřících byl nalezen signifikantní rozdíl ($t = -2,094$, $p = 0,044$).

Jako signifikantně rozdílné se ukázala u učitelů v kategorii relevance škála hrdinství a škála úcty. Škála hrdinství nabývá u nevěřících hodnoty 72,00, zatímco u věřících nabývá hodnoty 87.50 (p-hodnota = 0,004). Škála úcty nabývá u nevěřících hodnoty 52,70, zatímco u věřících nabývá hodnoty 63.50 (p-hodnota = 0,044)

Nebyl nalezen statisticky signifikantní rozdíl v kategoriích rodiny (t= -0,545, p= 0,589), skupina (t= -0,508, p= 0,614), reciprocita (t= -0,290, p= 0,774), férovost (t= 0,590, p= 0,559) a vlastnictví (t= 0,607 p= 0,548).

Usuzování

Tabulka 16

Výsledky t-testu nezávislých vzorků – učitelé usuzování – náboženskost

t-test nezávislých vzorků	nevěřící (m)	věřící (m)	t	df	p
Rodina	68.2	59.4	1.081	34	0.287
Skupina	61.9	64.6	-0.397	34	0.694
Reciprocita	64.9	70.8	-0.810	34	0.424
Hrdinství	59.5	66.7	-1.171	34	0.250
Úcta	36.6	46.9	-1.704	34	0.097
Férovost	56.8	53.1	0.637	34	0.529
Vlastnictví	67.3	69.8	-0.471	34	0.640

V části usuzování u učitelů neexistují signifikantní rozdíly v závislosti na tom, zda jsou věřící ani v jedné škále, kdy škála rodiny (t= 1,081, p= 0,287), skupina (t= -0,397, p= 0,694), reciprocita (t= -0,810, p= 0,424), hrdinství (t= -1,171, p= 0,250), úcta (t= -0,704, p= 0,097), férovost (t= 0,637, p= 0,529) a vlastnictví (t= -0,471 p= 0,640).

VO 4: Jaká je vnitřní konzistence dotazníku MAC?

DVO 9: Jaká je vnitřní konzistence dotazníku MAC ve škále Relevance mezi žáky.

Hodnoty v kategorii relevance jsou pro jednotlivé subškály následující. Rodina $\alpha=0,735$, skupina $\alpha=0,578$, reciprocita $\alpha=0,631$, hrdinství $\alpha=0,469$, úcta $\alpha=0,679$, spravedlnost $\alpha=0,608$, majetek $\alpha=0,567$

DVO 10: Jaká je vnitřní konzistence dotazníku MAC ve škále Usuzování mezi žáky.

Hodnoty v kategorii usuzování jsou pro jednotlivé subškály následující. Rodina $\alpha=0,722$, skupina $\alpha=0,730$, reciprocita $\alpha=0,550$, hrdinství $\alpha=0,679$, úcta $\alpha=0,715$, spravedlnost $\alpha=0,778$, majetek $\alpha=0,768$

Vnitřní konzistence – MAC žáci

Cronbachova alfa pro 7 subškál se pohybuje v kategorii *Relevance* mezi 0.469 a 0.735. V kategorii *Usuzování* se Cronbachova alfa pohybuje mezi 0.550 a 0.778.

DVO 11: Jaká je vnitřní konzistence dotazníku MAC ve škále Relevance mezi učiteli.

Hodnoty v kategorii relevance jsou pro jednotlivé subškály následující. Rodina $\alpha=0,900$, skupina $\alpha=0,858$, reciprocita $\alpha=0,634$, hrdinství $\alpha=0,887$, úcta $\alpha=0,692$, spravedlnost $\alpha=0,813$, majetek $\alpha=0,877$

DVO 12: Jaká je vnitřní konzistence dotazníku MAC ve škále Usuzování mezi učiteli.

Hodnoty v kategorii usuzování jsou pro jednotlivé subškály následující. Rodina $\alpha=0,843$, skupina $\alpha=0,657$, reciprocita $\alpha=0,763$, hrdinství $\alpha=0,413$, úcta $\alpha=0,694$, spravedlnost $\alpha=0,317$, majetek $\alpha=0,510$

Vnitřní konzistence – MAC učitelé

Cronbachova alfa pro 7 subškál se pohybuje v kategorii *Relevance* mezi 0.634 a 0.9. V kategorii *Usuzování* se α pohybuje mezi 0.317 a 0.843.

Všechny hodnoty jsou zapsány v tabulkách 1–4.

6. Diskuse

Tato práce představuje různá pojetí a pohledy na morálku a morální hodnoty. Především je zaměřena na teorii „morálka jako spolupráce“ a na ní založeném dotazníku. Tento dotazník je použit v praktické části a je popsán v části „metodika a cíle“.

Zkoumány byly rozdíly mezi dosaženými výsledky morálních hodnot na základě dvou faktorů. Pohlaví a náboženská víra. Dále bylo zkoumáno, zda existuje vztah mezi osobnostními rysy a morálními hodnotami.

6. 1. Diskuse výsledků

Z výzkumu vyplývá, že dívky dosahují vyšších hodnot v morálním usuzování, a to ve škále rodinných hodnot a reciprocity. To však nelze potvrdit u dospělých/učitelů. U učitelů nebyly zaznamenány signifikantní rozdíly mezi pohlavími. White (1992) došel k podobnému výsledku, kde se ženy ukázaly jako více morální. Lišila se však použitá metoda, účastníci studie posuzovali morální dilemata, v mém výzkumu byl použit výše zmíněný dotazník. Naproti tomu Donenberg a Hoffman (1988) využili taktéž metodu posuzování morálních dilemat, avšak nepotvrdili významný vliv pohlaví na morální hodnoty. Ve výzkumu Atarho a kol. (2020) byl využit známější pětiškálový dotazník Moral Foundation Questionnaire. Rozdíly mezi muži a ženami byly zkoumány v 67 zemích. Z výsledků. Výsledky ukazují, že ženy dosahují vyšších hodnot ve škálách „péče“, „spravedlnost“ a „čistota“.

Vyšších hodnot dosahovali věřící v porovnání s nevěřícími, popř. žáci pocházející z nábožensky založené rodiny v porovnání s žáky, kteří nepocházejí z nábožensky založené rodiny. Žáci pocházející z nábožensky založených rodin dosahovali vyšších hodnot v morální relevanci, a to v hodnotách reciprocity a férovosti. Věřící učitelé rovněž dosahovali vyšších hodnot morální relevance, ale v jiných škálách, a to ve škále hrdinství a úcty.

Významných osobnostním rysem, který se vztahuje k morálním hodnotám se v mém výzkumu ukázala být přívětivost. Přívětivost u žáků zaznamenala signifikantní korelace. Nejsilnější byla korelace mezi kategorií rodiny a

přívětivostí 0,382 ($p < 0,001$) v části relevance, a také v části usuzování 0,375 ($p < 0,001$). Signifikantní korelace byly dále nalezeny mezi hrdinstvím a přívětivostí, a to v obou kategoriích, morální relevanci i morálním usuzování. Dále se u žáků objevily negativní korelace v kategorii morální relevance. Úcta negativně koreluje s neuroticismes a vlastnictví negativně koreluje s extravertí. U učitelů se rovněž vyskytla signifikantní korelace mezi rodinnými hodnotami a přívětivostí, a to v morální relevanci i morálním usuzování. Dále se u učitelů v morální relevanci objevila negativní korelace mezi rodinnými hodnotami a otevřeností ke zkušenosti a v morálním usuzování byla nalezena korelace mezi férovostí a neuroticismem, která se je zároveň nejsilnější 0,512 ($p < 0,01$). Z výsledků můžeme usuzovat, že přívětivost podporuje morální hodnoty zaměřené na spolupráci.

Dále bylo zjištěno, že věřící dospělí a žáci pocházející z nábožensky založených rodin dosahují vyšších hodnot než nevěřící či žáci, kteří nepocházejí z nábožensky založených rodin. Shariff (2016) také tvrdí, že věřící lidé dosahují vyšších výsledků v měření morálních hodnot. Podle jeho výsledků dosahují věřící vyšších hodnot ve škálách „čistota“, „autorita“ a „loajalita“, ale nikoliv „péče“ a „férovost“. Vzhledem k rozdílným škálám dotazníků nelze porovnávat hodnoty jednotlivých škál. Stavrova a Siegers (2013) zjistili, že věřící byli častěji členy charitativních organizací, méně ospravedlňovali lhaní ve svůj prospěch a méně často se dopouštěli pojistných podvodů a dopravních přestupků. Toto chování lze považovat za morální a můžeme se proto domnívat, že by jedinci dosahovali vyšších hodnot.

6. 2. Limity výzkumu

Reliabilita testu se ukázala být v převážné části uspokojivá, avšak ne ve všech škálách. Některé škály vycházely jako „neakceptovatelné“. Bylo by vhodné vyzkoušet dotazník na jiných vzorcích.

Ačkoli vzorek studentů byl poměrně vyrovnaný z hlediska pohlaví a čítal 144 lidí, což považuji za slušný počet, vzorek učitelů byl na tom hůře. Vzorek čítal 36 učitelů, z toho 32 žen a 4 muži. Vzorek hodnotím jako malý. Vzhledem

k poměru počtu žen a mužů učících na základních školách je vzorek poměrně vyrovnaný, není však vyrovnaný vzhledem k celkové populaci. Na prvním stupni ZŠ v ČR učí 94 % žen, na druhém je žen lehce přes 3/4 (Evropa v datech, 2019).

Další limit dotazníku MAC vyplývá z toho, že není často využívaný jako např. dotazník MFQ. Je tedy často nemožné porovnávat výsledky dotazníku.

6. 3. Závěr

Domnívám se, že představení teorie „morálka jako spolupráce“ a na ní založený dotazník mohou přispět k nahlížení na morálku novým pohledem. Hlavními zjištěními výzkumu bylo, že u žáků mají dívky tendenci dosahovat vyššího skóre morálních hodnot, zatímco u učitelů nebyly zjištěny žádné významné rozdíly mezi pohlavími. Dále se ukázalo, že náboženská souvisí s vyšším skóre morálních hodnot. Mezi studenty i učiteli byla zjištěna významná korelace přívětivosti s morálními hodnotami souvisejícími se spoluprací.

Další výzkum by mohl porovnávat jiný vzorek populace jako např. studenty gymnázií se studenty učilišť či ekonomických škol. Mezi dospělými by mohli být porovnáváni lidé z různých pracovních oborů. Pro detailní poznání vývoje by mohla být využita longitudinální studie morálních hodnot žáků měřená až do jejich dospělosti. Předělo by se také možným zkreslením způsobeným sběrem dat v jednom časovém okamžiku. Zjištění by mohla sloužit k posouzení stability

Zdroje

- Abbasi-Asl, R., & Hashemi, S. (2019). Personality and Morality: Role of the Big Five Personality Traits in Predicting the Four Components of Moral Decision Making. *International Journal of Behavioral Sciences*, 13(3), 123–128.
- Alper, S., & Yilmaz, O. (2019). How is the Big Five related to moral and political convictions: The moderating role of the WEIRDness of the culture. *Personality and Individual Differences*, 145, 32–38. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2019.03.018>
- APA. (nedat.). *APA Dictionary of Psychology*. Získáno 23. únor 2023, z <https://dictionary.apa.org/>
- Axelrod, R. (1984). *The Evolution of Cooperation*. Basic Books
- Bařinová, T. (2012). *Morální hodnoty a životní styl řáků 2. Stupně*. [Bakalářská práce, Masarykova univerzita]. <https://is.muni.cz/th/p50iv/?lang=cs%2Fcs%2Fcs;id=155609>
- Beramendi, M., & Zubieta, E. (2017). Validation of the 40 and 21 items versions of the portrait values questionnaire in Argentina. *PSYCHOLOGIA*, 60, 68–84. <https://doi.org/10.2117/psysoc.2017.68>
- Blažejová, M., Mutínský, M., & Pavlincová, H. (1994). Slovník: Judaismus, křesťanství, islám. *Mladá fronta*. <https://ndk.cz/view/uuid:82dbb770-1059-11e6-9740-005056827e51?page=uuid:1132ed50-269d-11e6-8145-5ef3fc9bb22f>
- Brandenburg, G. C. (1925). Analyzing personality. Part 1. *Journal of Applied Psychology*, 9, 139–155. <https://doi.org/10.1037/h0071879>
- Brogan, A. P. (1925). A. P. Brogan: Moral Valuations About Men and Women. https://brocku.ca/MeadProject/Brogan/Brogan_1925.html

- Brotemarkle, R. A. (1922). A Comparison Test for Investigating the Ideational Content of the Moral Concepts. *Journal of Applied Psychology*, 6(3), 235–242. <https://doi.org/10.1037/h0071617>
- Cady, V. M. (1923). The estimation of juvenile incorrigibility: A report of experiments in the measurement of juvenile incorrigibility by means of certain non-intellectual texts. *California Bureau of Juvenile Research, Whittier State School*. <https://catalog.hathitrust.org/Record/102432716>
- Carlo, G., Eisenberg, N., & Knight, G. P. (1992). An objective measure of adolescents' prosocial moral reasoning. *Journal of Research on Adolescence*, 2, 331–349. https://doi.org/10.1207/s15327795jra0204_3
- Cohen, T. R., & Morse, L. (2014). Moral character: What it is and what it does. *Research in Organizational Behavior*, 34, 43–61. <https://doi.org/10.1016/j.riob.2014.08.003>
- Colby, A., & Kohlberg, L. (1987). The measurement of moral judgment, Vol. 1: Theoretical foundations and research validation; Vol. 2: *Standard issue scoring manual*. Cambridge University Press.
- Colby, A., Kohlberg, L., Gibbs, J., Lieberman, M., Fischer, K., & Saltzstein, H. D. (1983). A Longitudinal Study of Moral Judgment. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 48(1/2), 1–124. <https://doi.org/10.2307/1165935>
- Collins, M. (1925). Character and temperament tests. *British Journal of Psychology*, 16, 89–99.
- Colvin, S. S. (1922). Principles underlying the construction and use of intelligence tests. *Intelligence tests and their use: The twenty-first yearbook of the National Society for the Study of Education* (s. 11–44). Public School Publishing Co. <https://doi.org/10.1037/11013-002>
- Crain, W. C. (2011). *Theories of development: Concepts and applications* (6th ed., International ed., s.). Pearson. <http://library.ncirl.ie/items/18649>

- Crocetti, E., Moscatelli, S., Kaniušonytė, G., Meeus, W., Žukauskienė, R., & Rubini, M. (2019). Developing Morality, Competence, and Sociability in Adolescence: A Longitudinal Study of Gender Differences. *Journal of Youth and Adolescence*, 48(5), 1009–1021.
<https://doi.org/10.1007/s10964-019-00996-2>
- Curry, O. S. (Director). (2017). Is it good to cooperate? Testing the theory of morality-as-cooperation in 60 societies.
<https://www.youtube.com/watch?v=EKWgafVwqzc>
- Curry, O. S. (2016). Morality as Cooperation: A Problem-Centred Approach. In T. K. Shackelford & R. D. Hansen (Ed.), *The Evolution of Morality* (s. 27–51). Springer International Publishing.
https://doi.org/10.1007/978-3-319-19671-8_2
- Curry, O. S., Jones Chesters, M., & Van Lissa, C. J. (2019a). Mapping morality with a compass: Testing the theory of ‘morality-as-cooperation’ with a new questionnaire. *Journal of Research in Personality*, 78, 106–124. <https://doi.org/10.1016/j.jrp.2018.10.008>
- Curry, O. S., Mullins, D. A., & Whitehouse, H. (2019b). Is It Good to Cooperate?: Testing the Theory of Morality-as-Cooperation in 60 Societies. *Current Anthropology*, 60(1), 47–69.
<https://doi.org/10.1086/701478>
- Donenberg, G. R., & Hoffman, L. W. (1988). Gender differences in moral development. *Sex Roles*, 18(11), 701–717.
<https://doi.org/10.1007/BF00288055>
- Eibach, R. P., Libby, L. K., & Ehrlinger, J. (2009). Priming family values: How being a parent affects moral evaluations of harmless but offensive acts. *Journal of Experimental Social Psychology*, 45, 1160–1163.
<https://doi.org/10.1016/j.jesp.2009.06.017>

- Elm, D. R., & Weber, J. (1994). Measuring moral judgment: The Moral Judgment Interview or the Defining Issues Test? *Journal of Business Ethics*, 13(5), 341–355. <https://doi.org/10.1007/BF00871762>
- Evropa v datech. (2019). Ženy mezi učiteli—Na prvním stupni učí z 94 % ženy. Jde o jeden z největších nepoměrů v Evropě. *Evropa v datech*. <https://www.evropavdatech.cz/clanek/33-zeny-mezi-uciteli/>
- Fernald, G. G. (1912). The defective delinquent class differentiating tests. *American Journal of Psychiatry*, 68(4), 523–594. <https://doi.org/10.1176/ajp.68.4.523>
- Haidt, J. (2012). *The righteous mind: Why good people are divided by politics and religion*. Pantheon/Random House.
- Harter, S. (2012). Self-Perception Profile for Adolescents. <https://doi.org/10.1037/t05703-000>
- Hartl, P. & Hartlová, H. (2000). *Psychologický slovník*. Portál.
- Hřebíčková, M., Jelínek, M., Květon, P., Benkovič, A., Botek, M., Sudzina, F., Soto, C. J., & John, O. P. (2020). BIG FIVE INVENTORY 2 (BFI-2): HIERARCHICKÝ MODEL S 15 SUBŠKÁLAMI. http://asep.lib.cas.cz/arl-cav/cs/detail-cav_un_epca.3-0531776-Big-Five-Inventory-2-BFI2-Hierarchicky-model-s-15-subskalami/
- Huntingford, F. A., & Turner, A. K. (1987). *Animal conflict*. Chapman and Hall.
- Izzati, U. A., Bachri, B. S., Sahid, M., & Indriani, D. E. (2019). Character Education: Gender differences in Moral Knowing, Moral Feeling, and Moral Action in Elementary Schools in Indonesia. *Journal for the Education of Gifted Young Scientists*, 7(3), Art. 3. <https://doi.org/10.17478/jegys.597765>
- Karolczak - Biernacka, B. (1990). Morální hodnoty společnosti z pohledu mládeže. 429–440. <https://pages.pedf.cuni.cz/pedagogika/?p=3834>

- Knight, F. B. (1923). A Note on Moral Education. *The Pedagogical Seminary*, 30, 31–34. <https://doi.org/10.1080/08919402.1923.10532904>
- Kugler, L. (2022). Technology's impact on morality. *Communications of the ACM*, 65(4), 15–16. <https://doi.org/10.1145/3516516>
- Langmeier, J., & Krejčířová, D. (2006). *Vývojová psychologie (2. aktualizované vydání)*. Grada Publishing.
- Lewis, D. K. (1969). *Convention: A Philosophical Study* (Roč. 20, Číslo 80, s. 286). Wiley-Blackwell.
- Lowe, G. M., & Shimberg, M. E. (1925). A critique of the fables as a moral judgment test. *Journal of Applied Psychology*, 9, 53–59. <https://doi.org/10.1037/h0071765>
- May, M. A., & Hartshorne, H. (1926). Personality and character tests. *Psychological Bulletin*, 23, 395–411. <https://doi.org/10.1037/h0067554>
- May, M. A., Hartshorne, H., & Welty, R. E. (1927). Personality and character tests. *Psychological Bulletin*, 24, 418–435. <https://doi.org/10.1037/h0069942>
- Medoff, M. H., & Skov, I. L. (1992). Religion and behavior: An empirical analysis. *The Journal of Socio-Economics*, 21(2), 143–151. [https://doi.org/10.1016/1053-5357\(92\)90018-3](https://doi.org/10.1016/1053-5357(92)90018-3)
- Michael Furr, R., Prentice, M., Hawkins Parham, A., & Jayawickreme, E. (2022). Development and validation of the Moral Character Questionnaire. *Journal of Research in Personality*, 98. <https://doi.org/10.1016/j.jrp.2022.104228>
- Mitchell, K. (2002). Women's Morality: A Test of Carol Gilligan's Theory. *Journal of Social Distress and Homelessness*, 11(1), 81–110. <https://doi.org/10.1023/A:1013336206400>
- Murdoch, K. (1925). A study of differences found between races in intellect and morality. Part II. *School & Soc*, 22, 659–664.

- Nash, J. F. (1950). The Bargaining Problem. *Econometrica*, 18(2), 155–162. <https://doi.org/10.2307/1907266>
- Nečasová, M. (2001). Úvod do filozofie a etiky v sociální práci. https://www.researchgate.net/publication/39840720_Uvod_do_filozofie_a_etiky_v_socialni_praci
- Nietzsche, F. (1998). *On the genealogy of morality*. Hackett Publishing.
- Otis, M. (1913). The Binet Tests Applied to Delinquent Girls. *The Psychological Clinic*, 7, 127–134.
- Poundstone, W. (1992). *Prisoner's Dilemma*. Doubleday.
- Pressey, S. L., & Pressey, L. W. (1919). „Cross-out" tests with suggestions as to a group scale of the emotions; studies from the psychological laboratory of Indiana University. *Journal of Applied Psychology*, 3, 138–150. <https://doi.org/10.1037/h0071560>
- Moral Foundations Theory | moralfoundations.org. (nedat.). Získáno 7. duben 2023, z <https://moralfoundations.org/>
- Rest, J. R. (1980). Development in moral judgment research. *Developmental Psychology*, 16, 251–256. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.16.4.251>
- Questionnaires | Moral Foundations Theory. (nedat.). Získáno 18. únor 2023, z <https://moralfoundations.org/questionnaires/>
- Shariff, A. (2016). Does Religion Increase Moral Behavior? *Current Opinion in Psychology*, 6, 108–113. <https://doi.org/10.1016/j.copsy.2015.07.009>
- Sherman, L. E., Greenfield, P. M., Hernandez, L. M., & Dapretto, M. (2018). Peer Influence Via Instagram: Effects on Brain and Behavior in Adolescence and Young Adulthood. *Child Development*, 89(1), 37–47. <https://doi.org/10.1111/cdev.12838>

- Schwartz, S. (2011). Studying Values: Personal Adventure, Future Directions. *Journal of Cross-cultural Psychology - J CROSS-CULT PSYCHOL*, 42, 307–319. <https://doi.org/10.1177/0022022110396925>
- Schwartz, S. H. (1992). Universals in the Content and Structure of Values: Theoretical Advances and Empirical Tests in 20 Countries. In M. P. Zanna (Ed.), *Advances in Experimental Social Psychology* (Roč. 25, s. 1–65). Academic Press. [https://doi.org/10.1016/S0065-2601\(08\)60281-6](https://doi.org/10.1016/S0065-2601(08)60281-6)
- Schwartz, S. H. (1994). Are There Universal Aspects in the Structure and Contents of Human Values? *Journal of Social Issues*, 50(4), 19–45. <https://doi.org/10.1111/j.1540-4560.1994.tb01196.x>
- Schwartz, S. H., & Bilsky, W. (1990). Toward a theory of the universal content and structure of values: Extensions and cross-cultural replications. *Journal of Personality and Social Psychology*, 58, 878–891. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.58.5.878>
- Slavens, G. S., & Brogan, A. P. (1927). Moral judgments of high-school students. *International Journal of Ethics*, 38, 57–69. <https://doi.org/10.1086/intejethi.38.1.2378191>
- Smith, J. M. (1982). *Evolution and the Theory of Games*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511806292>
- Smith, J. M., & Price, G. R. (1973). The Logic of Animal Conflict. *Nature*, 246(5427), Art. 5427. <https://doi.org/10.1038/246015a0>
- Snyder, A., & Dunlap, K. (1924). A Study of Moral Evaluations by Male and Female College Students. *Journal of Comparative Psychology*, 4, 289–324. <https://doi.org/10.1037/h0073726>
- Sokol, J. (2010). *Etika a život*. Vyšehrad.
- Stavrova, O., & Siegers, P. (2014). Religious Prosociality and Morality Across Cultures: How Social Enforcement of Religion Shapes the Effects of Personal Religiosity on Prosocial and Moral Attitudes and Behaviors.

Personality and Social Psychology Bulletin, 40(3), 315–333.
<https://doi.org/10.1177/0146167213510951>

- Vágnerová, M. (2010) *Psychologie osobnosti*. Karolinum.
- Voelker, P. F. (1921). An Account of Certain Methods of Testing for Moral Reactions in Conduct. <https://doi.org/10.1080/0034408210160204>
- Výkladový slovník—Kognitivní věda: UHK - Univerzita Hradec Králové. (nedat.). Získáno 6. duben 2023, z <https://fim2.uhk.cz/cogn/?Module=dictionary&Letter=F&Site=2>
- Weber, C. O. (1926). Moral judgment in female delinquents. *Journal of Applied Psychology*, 10, 89–91. <https://doi.org/10.1037/h0072294>
- Weber, J. (1991). Adapting Kohlberg to Enhance the Assessment of Managers' Moral Reasoning. *Business Ethics Quarterly*, 1(3), 293–318. <https://doi.org/10.2307/3857615>
- Webteam. (2011, 16. červenec). *Carol Gilligan. Ethics of Care*. <https://ethicsofcare.org/carol-gilligan/>
- Wendorf, C. A. (2001). History of American morality research, 1894–1932. *History of Psychology*, 4, 272–288. <https://doi.org/10.1037/1093-4510.4.3.272>
- White, T. I. (1992). Business, Ethics, and Carol Gilligan's „Two Voices". *Business Ethics Quarterly*, 2(1), 51–61. <https://doi.org/10.2307/3857223>
- Witty, P. A., & Lehman, H. C. (1927). The so-called „general character test." *Psychological Review*, 34, 401–414. <https://doi.org/10.1037/h0073484>
- Woodrow, H. (1926). A picture-preference character test. *Journal of Educational Psychology*, 17, 519–531. <https://doi.org/10.1037/h0073723>

- Young, K. (1927). Topical summaries of current literature: Personality studies. *American Journal of Sociology*, 32, 953–971.
<https://doi.org/10.1086/214285>

Seznam tabulek

Tabulka 1.....	37
Tabulka 2.....	37
Tabulka 3.....	38
Tabulka 4.....	38
Tabulka 5.....	40
Tabulka 6.....	41
Tabulka 7.....	42
Tabulka 8.....	42
Tabulka 9.....	43
Tabulka 10.....	43
Tabulka 11.....	44
Tabulka 12.....	45
Tabulka 13.....	45
Tabulka 14.....	46
Tabulka 15.....	47
Tabulka 16.....	48

Příloha

Součástí dotazníkového šetření je „Dotazník pro žáky“ a „Dotazník pro učitele“.

Níže uvádím pouze dotazník pro žáky, protože dotazníky jsou na 2 výjimky, kterým zmiňuji pod dotazníkem, totožné.

Dotazník pro žáky

1. část

Do jaké míry souhlasíte s následujícími prohlášeními?

Lidé by měli být ochotni udělat cokoli, aby pomohli členovi své rodiny.

- Zcela nesouhlasím
- Nesouhlasím
- Ani nesouhlasím, ani souhlasím
- Souhlasím
- Zcela souhlasím

Měli byste být vždy věrní vaší rodině.

- Zcela nesouhlasím
- Nesouhlasím
- Ani nesouhlasím, ani souhlasím
- Souhlasím
- Zcela souhlasím

Měli byste se zajímat o svou rodinu v první řadě.

- Zcela nesouhlasím
- Nesouhlasím
- Ani nesouhlasím, ani souhlasím
- Souhlasím
- Zcela souhlasím

Lidé mají povinnost pomáhat členům své skupiny.

- Zcela nesouhlasím
- Nesouhlasím
- Ani nesouhlasím, ani souhlasím
- Souhlasím
- Zcela souhlasím

Pro jednotlivce je důležité hrát aktivní roli ve skupině.

- Zcela nesouhlasím
- Nesouhlasím
- Ani nesouhlasím, ani souhlasím
- Souhlasím
- Zcela souhlasím

Měli byste se snažit být užitečnými členy společnosti.

- Zcela nesouhlasím
- Nesouhlasím
- Ani nesouhlasím, ani souhlasím
- Souhlasím
- Zcela souhlasím

Máte povinnost pomoci tomu, kdo pomohl vám.

- Zcela nesouhlasím
- Nesouhlasím
- Ani nesouhlasím, ani souhlasím
- Souhlasím
- Zcela souhlasím

Vždy byste měli napravit věci, které jste udělali špatně.

- Zcela nesouhlasím
- Nesouhlasím
- Ani nesouhlasím, ani souhlasím
- Souhlasím
- Zcela souhlasím

Vždy byste měli oplácet laskavost, pokud můžete.

- Zcela nesouhlasím
- Nesouhlasím
- Ani nesouhlasím, ani souhlasím
- Souhlasím
- Zcela souhlasím

Odvaha vytrvat i přes nesnáze je tou nejobdivuhodnější vlastností.

- Zcela nesouhlasím
- Nesouhlasím
- Ani nesouhlasím, ani souhlasím
- Souhlasím
- Zcela souhlasím

Společnost by měla dělat více pro dobré jméno svých hrdinů.

- Zcela nesouhlasím
- Nesouhlasím
- Ani nesouhlasím, ani souhlasím
- Souhlasím
- Zcela souhlasím

Ochota položit život za svou zemi je vrcholem statečnosti.

- Zcela nesouhlasím
- Nesouhlasím
- Ani nesouhlasím, ani souhlasím
- Souhlasím
- Zcela souhlasím

Lidé by se měli vždy podřídit svým nadřízeným.

- Zcela nesouhlasím
- Nesouhlasím
- Ani nesouhlasím, ani souhlasím
- Souhlasím
- Zcela souhlasím

Společnost by mohla být lepší, kdyby lidé byli poslušnější k nadřízeným.

- Zcela nesouhlasím
- Nesouhlasím
- Ani nesouhlasím, ani souhlasím
- Souhlasím
- Zcela souhlasím

Měli byste respektovat lidi, kteří jsou starší než vy.

- Zcela nesouhlasím
- Nesouhlasím
- Ani nesouhlasím, ani souhlasím
- Souhlasím
- Zcela souhlasím

Se všemi by se mělo zacházet stejně.

- o Zcela nesouhlasím
- o Nesouhlasím
- o Ani nesouhlasím, ani souhlasím
- o Souhlasím
- o Zcela souhlasím

Právo každého je stejně důležité.

- o Zcela nesouhlasím
- o Nesouhlasím
- o Ani nesouhlasím, ani souhlasím
- o Souhlasím
- o Zcela souhlasím

Není spravedlivé, že někteří lidé mají hodně a jiní málo.

- o Zcela nesouhlasím
- o Nesouhlasím
- o Ani nesouhlasím, ani souhlasím
- o Souhlasím
- o Zcela souhlasím

Je přijatelné ukrást jídlo, pokud hladovíte.

- o Zcela nesouhlasím
- o Nesouhlasím
- o Ani nesouhlasím, ani souhlasím
- o Souhlasím
- o Zcela souhlasím

Je v pořádku nechat si předmět, který najdete, než se pokusit dohledat jeho majitele.

- o Zcela nesouhlasím
- o Nesouhlasím
- o Ani nesouhlasím, ani souhlasím
- o Souhlasím
- o Zcela souhlasím

Někdy máte právo vzít jiným lidem věci, které sami potřebujete.

- o Zcela nesouhlasím
- o Nesouhlasím
- o Ani nesouhlasím, ani souhlasím
- o Souhlasím
- o Zcela souhlasím

2. část

Když se rozhodujete, zda je něco správné či špatné, nakolik důležité jsou následující úvahy při vašem rozhodování?

Když se někdo zachoval tak, aby ochránil svou rodinu, je to pro mé hodnocení...

- o Velmi důležité
- o Důležité
- o Středně důležité
- o Nedůležité
- o Velmi nedůležité

Když někdo pomohl členovi své rodiny, je to pro mé hodnocení...

- o Velmi důležité
- o Důležité

- Středně důležité
- Nedůležité
- Velmi nedůležité

Když někdo prokazuje svým chováním lásku ke své rodině, je to pro mé hodnocení...

- Velmi důležité
- Důležité
- Středně důležité
- Nedůležité
- Velmi nedůležité

Když se někdo zachoval tak, aby pomohl své skupině, je to pro mé hodnocení...

- Velmi důležité
- Důležité
- Středně důležité
- Nedůležité
- Velmi nedůležité

Když někdo pomohl členovi své skupiny, je to pro mé hodnocení...

- Velmi důležité
- Důležité
- Středně důležité
- Nedůležité
- Velmi nedůležité

Když někdo pracoval na sjednocení skupiny, je to pro mé hodnocení...

- Velmi důležité
- Důležité
- Středně důležité
- Nedůležité
- Velmi nedůležité

To, že někdo udělal to, s čím dříve souhlasil, že udělá, je to pro mé hodnocení...

- Velmi důležité
- Důležité
- Středně důležité
- Nedůležité
- Velmi nedůležité

Když někdo dodržel svůj slib, je to pro mé hodnocení...

- Velmi důležité
- Důležité
- Středně důležité
- Nedůležité
- Velmi nedůležité

Když někdo prokázal, že se mu dá věřit, je to pro mé hodnocení...

- Velmi důležité
- Důležité
- Středně důležité
- Nedůležité
- Velmi nedůležité

Když se někdo zachoval hrdinsky, je to pro mé hodnocení...

- Velmi důležité
- Důležité

- o Středně důležité
- o Nedůležité
- o Velmi nedůležité

Když někdo prokázal odvahu vytrvat i přes nesnáze, je to pro mé hodnocení...

- o Velmi důležité
- o Důležité
- o Středně důležité
- o Nedůležité
- o Velmi nedůležité

To, že byl někdo statečný, je pro mé hodnocení...

- o Velmi důležité
- o Důležité
- o Středně důležité
- o Nedůležité
- o Velmi nedůležité

Když někdo projevoval úctu nadřízeným, je to pro mé hodnocení...

- o Velmi důležité
- o Důležité
- o Středně důležité
- o Nedůležité
- o Velmi nedůležité

Když někdo neuposlechl rozkazy, je to pro mé hodnocení...

- o Velmi důležité
- o Důležité
- o Středně důležité
- o Nedůležité
- o Velmi nedůležité

Když někdo prokázal respekt nadřízeným, je to pro mé hodnocení...

- o Velmi důležité
- o Důležité
- o Středně důležité
- o Nedůležité
- o Velmi nedůležité

To, že si někdo nechal tu nejlepší část pro sebe, je pro mé hodnocení...

- o Velmi důležité
- o Důležité
- o Středně důležité
- o Nedůležité
- o Velmi nedůležité

Když někdo někoho zvýhodňoval, je to pro mé hodnocení...

- o Velmi důležité
- o Důležité
- o Středně důležité
- o Nedůležité
- o Velmi nedůležité

Když někdo bral více než ostatní, je to pro mé hodnocení...

- o Velmi důležité
- o Důležité
- o Středně důležité

- Nedůležité
- Velmi nedůležité

Když někdo ničil majetek někoho jiného, je to pro mé hodnocení...

- Velmi důležité
- Důležité
- Středně důležité
- Nedůležité
- Velmi nedůležité

To, že si někdo nechal něco, co mu nepatřilo, je pro mé hodnocení...

- Velmi důležité
- Důležité
- Středně důležité
- Nedůležité
- Velmi nedůležité

Když někdo poškodil společný majetek, je to pro mé hodnocení...

- Velmi důležité
- Důležité
- Středně důležité
- Nedůležité
- Velmi nedůležité

3. část

Považuji se za někoho, kdo bývá tichý.

- Zcela nesouhlasím
- Spíše nesouhlasím
- Ani nesouhlasím ani souhlasím
- Spíše souhlasím
- Zcela souhlasím

Považuji se za někoho, kdo je soucitný, má dobré srdce.

- Zcela nesouhlasím
- Spíše nesouhlasím
- Ani nesouhlasím ani souhlasím
- Spíše souhlasím
- Zcela souhlasím

Považuji se za někoho, kdo má sklon být neuspořádaný.

- Zcela nesouhlasím
- Spíše nesouhlasím
- Ani nesouhlasím ani souhlasím
- Spíše souhlasím
- Zcela souhlasím

Považuji se za někoho, kdo si hodně dělá starosti.

- Zcela nesouhlasím
- Spíše nesouhlasím
- Ani nesouhlasím ani souhlasím
- Spíše souhlasím
- Zcela souhlasím

Považuji se za někoho, kdo je fascinován hudbou, uměním a literaturou.

- Zcela nesouhlasím
- Spíše nesouhlasím
- Ani nesouhlasím ani souhlasím
- Spíše souhlasím
- Zcela souhlasím

Považuji se za někoho, kdo je dominantní, zastává roli vůdce.

- Zcela nesouhlasím
- Spíše nesouhlasím
- Ani nesouhlasím ani souhlasím
- Spíše souhlasím
- Zcela souhlasím

Považuji se za někoho, kdo je někdy na ostatní hrubý.

- Zcela nesouhlasím
- Spíše nesouhlasím
- Ani nesouhlasím ani souhlasím
- Spíše souhlasím
- Zcela souhlasím

Považuji se za někoho, kdo má obtíže začít s úkoly.

- Zcela nesouhlasím
- Spíše nesouhlasím
- Ani nesouhlasím ani souhlasím
- Spíše souhlasím
- Zcela souhlasím

Považuji se za někoho, kdo má sklon být skleslý, v depresi.

- Zcela nesouhlasím
- Spíše nesouhlasím
- Ani nesouhlasím ani souhlasím
- Spíše souhlasím
- Zcela souhlasím

Považuji se za někoho, kdo se příliš nezajímá o abstraktní myšlenky.

- Zcela nesouhlasím
- Spíše nesouhlasím
- Ani nesouhlasím ani souhlasím
- Spíše souhlasím
- Zcela souhlasím

Považuji se za někoho, kdo je plný energie.

- Zcela nesouhlasím
- Spíše nesouhlasím
- Ani nesouhlasím ani souhlasím
- Spíše souhlasím
- Zcela souhlasím

Považuji se za někoho, kdo si o lidech myslí to nejlepší.

- Zcela nesouhlasím
- Spíše nesouhlasím
- Ani nesouhlasím ani souhlasím
- Spíše souhlasím
- Zcela souhlasím

Považuji se za někoho, kdo je důvěryhodný, vždy se na něj dá spolehnout.

- Zcela nesouhlasím
- Spíše nesouhlasím
- Ani nesouhlasím ani souhlasím
- Spíše souhlasím
- Zcela souhlasím

Považuji se za někoho, kdo je emočně vyrovnaný, jen tak něco ho nerozhodí.

- Zcela nesouhlasím
- Spíše nesouhlasím
- Ani nesouhlasím ani souhlasím
- Spíše souhlasím
- Zcela souhlasím

Považuji se za někoho, kdo je originální, přichází s novými nápady.

- Zcela nesouhlasím
- Spíše nesouhlasím
- Ani nesouhlasím ani souhlasím
- Spíše souhlasím
- Zcela souhlasím

Sociodemografické otázky

Vaše pohlaví.

- Muž
- Žena

Jaký je váš věk?

- méně než 11
- 11
- 12
- 13
- 14
- 15
- 16
- více než 16

Jaké jste národnosti?

- České
- Romské
- Vietnamské
- Slovenské

- Ukrajinské
- Jiné

Pocházíte z nábožensky založené rodiny?

- Ano
- Ne

Jméno vaší ZŠ – písemná odpověď

Test pro učitele je totožný s 2 výjimkami. Otázka „Pocházíte z nábožensky založené rodiny?“ je nahrazena otázkou „Jste věřící?“ a u otázky „Jaký je váš věk?“ jsou možnosti odpovědí „18-30“, „31-40“, „41-50“, „51-65“ a „více než 66“

Překlad dotazníku

Usuzování	Judgment
<i>Do jaké míry souhlasíte s následujícími prohlášeními? (0–100; zcela nesouhlasím, nesouhlasím, ani nesouhlasím, ani souhlasím, souhlasím, zcela souhlasím)</i>	<i>To what extent do you agree with the following statements? (0–100; strongly disagree, disagree, neither agree or disagree, agree, strongly agree)</i>
Lidé by měli být ochotni udělat cokoli, aby pomohli členovi své rodiny.	People should be willing to do anything to help a member of their family
Měli byste být vždy věrní vaší rodině.	You should always be loyal to your family.
Měli byste se zajímat o svou rodinu v první řadě.	You should always put the interests of your family first.
Lidé mají povinnost pomáhat členům své skupiny.	People have an obligation to help members of their community.
Pro jednotlivce je důležité hrát aktivní roli ve skupině.	It's important for individuals to play an active role in their communities.
Měli byste se snažit být užitečnými členy společnosti.	You should try to be a useful member of society.
Máte povinnost pomoci tomu, kdo pomohl vám.	You have an obligation to help those who have helped you.
Vždy byste měli napravit věci, které jste udělali špatně.	You should always make amends for the things you have done wrong.
Vždy byste měli oplatit laskavost, pokud můžete.	You should always return a favour if you can.
Odvaha vytrvat i přes nesnáze je tou nejobdivuhodnější vlastností.	Courage in the face of adversity is the most admirable trait.
Společnost by měla dělat více pro dobré jméno svých hrdinů.	Society should do more to honour its heroes.
Ochota položit život za svou zemi je vrcholem statečnosti.	To be willing to lay down your life for your country is the height of bravery.
Lidé by se měli vždy podřídit svým nadřízeným.	People should always defer to their superiors.
Společnost by mohla být lepší, kdyby lidé byli poslušnější k nadřízeným.	Society would be better if people were more obedient to authority.
Měli byste respektovat lidi, kteří jsou starší než vy.	You should respect people who are older than you.
Se všemi by se mělo zacházet stejně.	Everyone should be treated the same.
Právo každého je stejně důležité.	Everyone's rights are equally important.
Není spravedlivé, že někteří lidé mají hodně a jiní málo.	The current levels of inequality in society are unfair.
Je přijatelné ukrást jídlo, pokud hladovíte. (R) *	It's acceptable to steal food if you are starving. (R)
Je v pořádku nechat si předmět, který najdete než se pokusit dohledat jeho majitele. (R)	It's ok to keep valuable items that you find, rather than try to locate the rightful owner. (R)
Někdy máte právo vzít jiným lidem věci, které sami potřebujete. (R)	Sometimes you are entitled to take things you need from other people. (R)

* R = reverzní položky

Relevance	Relevance
<i>Když se rozhodujete, zda je něco správné či špatné, nakolik důležité jsou následující úvahy při vašem rozhodování? (0–100; velmi nedůležité, nedůležité, středně důležité, důležité, velmi důležité)</i>	<i>When you decide whether something is right or wrong, to what extent are the following considerations relevant to your thinking? (0–100; not at all relevant, not very relevant, slightly relevant, somewhat relevant, very relevant, extremely relevant)</i>
Když se někdo zachoval tak, aby ochránil svou rodinu, je to pro mé hodnocení...	Whether or not someone acted to protect their family.
Když někdo pomohl členovi své rodiny, je to pro mé hodnocení...	Whether or not someone helped a member of their family.
Když někdo prokazuje svým chováním lásku ke své rodině, je to pro mé hodnocení...	Whether or not someone's action showed love for their family.
Když se někdo zachoval tak, aby pomohl své skupině, je to pro mé hodnocení...	Whether or not someone acted in a way that helped their community.
Když někdo pomohl členovi své skupiny, je to pro mé hodnocení...	Whether or not someone helped a member of their community.
Když někdo pracoval na sjednocení skupiny, je to pro mé hodnocení...	Whether or not someone worked to unite a community.
To, že někdo udělal to, s čím dříve souhlasil, že udělá, je pro mé hodnocení...	Whether or not someone did what they had agreed to do.
Když někdo dodržel svůj slib, je to pro mé hodnocení...	Whether or not someone kept their promise.
Když někdo prokázal, že se mu dá věřit, je to pro mé hodnocení...	Whether or not someone proved that they could be trusted.
Když se někdo zachoval hrdinsky, je to pro mé hodnocení...	Whether or not someone acted heroically.
Když někdo prokázal odvahu vytrvat i přes nesnáze, je to pro mé hodnocení...	Whether or not someone showed courage in the face of adversity.
To, že byl někdo statečný, je pro mé hodnocení...	Whether or not someone was brave.
Když někdo projevoval úctu nadřízeným, je to pro mé hodnocení...	Whether or not someone deferred to those in authority.
Když někdo neuposlechl rozkazy, je to pro mé hodnocení...	Whether or not someone disobeyed orders.
Když někdo prokázal respekt nadřízeným, je to pro mé hodnocení...	Whether or not someone showed respect for authority.
To, že si někdo nechal tu nejlepší část pro sebe, je pro mé hodnocení...	Whether or not someone kept the best part for themselves.
Když někdo někoho zvýhodňoval, je to pro mé hodnocení...	Whether or not someone showed favouritism.
Když někdo bral více než ostatní, je to pro mé hodnocení...	Whether or not someone took more than others.
Když někdo ničil majetek někoho jiného, je to pro mé hodnocení...	Whether or not someone vandalised another person's property.
To, že si někdo nechal něco, co mu nepatřilo, je pro mé hodnocení...	Whether or not someone kept something that didn't belong to them.
Když někdo poškodil společný majetek, je to pro mé hodnocení...	Whether or not someone's property was damaged.